

Филозофски факултет Универзитета у Београду
Изборном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду

Поштовани колегинице и колеге,

Одлуком Изборног већа Филозофски факултет Универзитета у Београду је дана 21. новембра 2018. године расписао Конкурс за избор у звање ванредног професора за ужу научну област ВИЗАНТОЛОГИЈА и заснивање радног односа на период од пет година. Том приликом формирана је конкурсна комисија у саставу проф. др Влада Станковић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду, проф. др Радивој Радић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду, проф. др Албрехт Бергер, редовни професор Универзитета Лудвиг-Максимилијан у Минхену (СР Немачка) и проф. др Христос Ставракос, редовни професор Универзитета у Јањини (Република Грчка), те др Нада Зечевић, Senior Researcher Fellow, Royal Holloway University of London (Лондон, Велика Британија). Комисија је саставила Реферат који је на интернет страници Филозофског факултета Универзитета у Београду у двојезичној форми – српској и енглеској – стављен на увид јавности дана 19. фебруара 2019. године. На Конкурс су се пријавила два кандидата: др Драгољуб Марјановић, научни сарадник ангажован на пројекту ев. бр. 177015, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и доц. др Маја Николић, запослена на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Имајући у виду члан 14 Правилника о начину и поступку стицања звања и заснивања радног односа наставника Универзитета у Београду у предвиђеном законском року подносимо следеће:

ПРИМЕДБЕ НА РЕФЕРАТ
поводом Конкурса за избор ванредног професора за ужу научну област
ВИЗАНТОЛОГИЈА
са пуним радним временом на одређено време од пет година

Сматрамо да Реферат поводом Конкурса за избор ванредног професора за ужу научну област ВИЗАНТОЛОГИЈА са пуним радним временом на одређено време од пет година (у даљем тексту: Реферат) садржи бројне озбиљне недостатке, како формалне тако и суштинске, те да стога не може бити предмет расправе на Изборном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду. Такође, имајући у виду да су ти недостаци ускратили научној јавности истину у погледу оцене научног доприноса радова оба кандидата, па чак и у погледу елементарних обавештења о садржају њихових радова, потписници овог документа под називом Примедбе на Реферат поводом Конкурса за избор ванредног професора за ужу научну област ВИЗАНТОЛОГИЈА са пуним радним временом на одређено

време од пет година (у даљем тексту: Примедбе) приложили су основном тексту и документ Додатак Примедбама I–II (у даљем тексту: Додатак), који чини саставни део Примедби.

А) Формални недостаци Реферата

1) Прво на шта бисмо скренули пажњу јесте чињеница да од петочлане Комисије, изабране од стране Изборног већа Наставно-научног већа Филозофског факултета да спроведе процес избора у звање ванредног професора за ужу научну област ВИЗАНТОЛОГИЈА са пуним радним временом на одређено време од пет година, два члана Комисије нису својим потписима верификовали основни текст Реферата, већ једино Приступно предавање које је др Драгољуб Марјановић одржао на Филозофском факултету у Београду дана 31. јануара 2019. године. Реч је о проф. др Албрехту Бергеру, редовном професору Универзитета Лудвиг-Максимилијан у Минхену (СР Немачка) и проф. др Христосу Ставракосу, редовном професору Универзитета у Јањини (Република Грчка). То значи да се они нису сагласили са основним текстом Реферата, мада нису, како то предвиђа чл. 12 Правилника о начину и поступку стицања звања и заснивања радног односа наставника Универзитета у Београду (у даљем тексту: Правилник) доставили издвојено мишљење (на ту околност детаљније смо скренули пажњу у Закључку Примедби). Јавности је остало нејасно да ли су они уопште учествовали у састављању текста Реферата, односно, да ли су њихова имена злоупотребљена у циљу обмањивања домаће и иностране јавности, којој се, тако, представља да је позитивно оцењивање *једног* предавања др Драгољуба Марјановића исто што и давање сагласности личним потписом на основни и по много чему спорни текст Реферата. Имајући у виду да Реферат нису потписали сви чланови Комисије, при чему они који нису потписали нису доставили издвојено мишљење, напомињемо да се као аутори текста Реферата могу сматрати само његови потписници, дакле проф. др Влада Станковић, проф. др Радивој Радић и др Нада Зечевић. Да у даљем тексту Примедби не бисмо употребљавали предуги израз „три члана петочлане Комисије који су потписали Реферат“ или израз „крња/непотпуна Комисија“, који може имати негативну конотацију, ауторе и потписнике Реферата – проф. др В. Станковића, проф. др Р. Радића и др Н. Зечевић – означаваћемо изразом: писац Реферата.

2) Нама је нејасан и статус др Наде Зечевић, уз је чије име и титулу у Реферату (стр. 20) наведено Senior Researcher Fellow, Royal Holloway University of London: да ли је она запослена у тој институцији, како то прописује чл. 10 Правилника, и које научно звање има?

3) Иако члан 12. Правилника прописује да реферат мора садржавати све услове за избор у звање прописане Законом о високом школству, Статутом Универзитета у Београду и Правилником о минималним условима за стицање звања наставника на Универзитету у Београду, који морају бити образложени, Реферат садржи пропусте и нетачности у навођењу података релевантних за професионалну биографију оба кандидата. На пример, у Реферату није дат списак целокупне библиографије кандидата, тако да се не зна да ли кандидати имају и друге радове, осим оних пријављених у Реферату. У случају доц. др Маје Николић нису чак наведене ни значајније референце остварене и пријављене приликом претходног изборног процеса, тако да је читалац Реферата упознат само са радовима узетим у обзир за избор у звање ванредног професора, што ускраћује увид у њен целокупан научни допринос и чиме је она, несумњиво, оштећена.

4) Мада доц. др Маја Николић готово 16 година обавља наставне активности у оквиру уже научне области Византологија, за оцену њених педагошких способности није у обзир узета студентска евалуација која се спроводи сваке школске године, и која показује да је она остварила одличне, за Филозофски факултет, и натпросечне резултате. Уз то, у Реферату (стр. 15) нетачно је наведено да доц. др Маја Николић „није била ментор докторских дисертација нити члан за одбрану докторских теза на Катедри за историју Византије, што представља део услова за позицију за коју се сада пријављује“, јер доц. др Николић јесте званични ментор докторанду Танити Бабовић, а на предлог проф. др Р. Радића, доц. др Маја Николић је била члан комисије за одбрану докторске тезе Милоша Цветковића „Ниже јединице тематског уређења у Византији (9–11. век)“, одбрањене на Филозофском факултету 26. јуна 2017, пред комисијом, коју су осим доц. др Николић, чинили: академик Љубомир Максимовић, др Вујадин Иванишевић, научни саветник Археолошког института и др Бојана Крсмановић, виши научни сарадник Византолошког института САНУ.

5) Такође, из научне биографије кандидаткиње искључени су подаци везани за њене међународне активности из претходног периода (стипендије, учешће на међународним конгресима и конференцијама итд.), као и чланства у стручним удружењима, на пример у Српском комитету за византологију.

6) Даље, писац Реферата није упознат са чињеницом да се за вредновање монографија приликом избора у наставна звања на Филозофском факултету примењују интерна Правила о ближим условима за избор наставника и сарадника Филозофског факултета у Београду (у даљем тексту: Правила), која одређују да је, између осталог, монографија „самостално научно дело које обрађује одређену тему; рецензирано од најмање два научника из одговарајуће области“ (чл. 3, став 1 Правила), а не, како је у Реферату (стр. 12) наведено, Правилник о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача. Из тог разлога је нетачна констатација да монографија доц. др Маје Николић „не испуњава формалне критеријуме да би се сматрала монографијом“ зато што је рецензирана од стране два рецензента а не од „најмање три угледна научника из тематских области монографије, од којих двоје морају бити изван те установе“, што је, уосталом, морала претходно утврдити и Кадровска комисија Факултета. Не сналазећи се у правним актима релевантним за избор у наставна звања и квантитативно вредновање научних резултата, писац Реферата оспорава радове доц. др М. Николић, који су у Реферату означени под редним бројевима 1, 4 и 5, речима: „Индикативно је да у раду“, наведеним у Реферату (стр. 14) под редним бр. 4, „у овој тачки“ (мисли се на фусноту која се означава звездицом), „као и радовима под бројевима 1 и 5, кандидат бр. 2“ (sc. Маја Николић) „не прати упутство Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије које налаже експлицитно именовање пројек(а)та на којима је аутор ангажован и са којих приходује, изостављајући ангажман на пројекту бр. 177015“. Навођење евиденционог броја пројекта је релевантно у свим случајевима пројектног финансирања, као и у процесу стицања истраживачких и научних али не и у добијању наставних звања. Узгред речено, радови доц. др Маје Николић под редним бр. 1, 4 и 5 јесу резултати остварени у оквиру њеног ангажовања на пројекту ев. бр 177032, како је уредно и наведено у објављеним публикацијама.

Б) Суштински недостаци Реферата

Неједнак критеријум у оцени научног доприноса оба кандидата, неаргументованост вредносних оцена приписаних радовима оба кандидата, па чак и чињеница да у више случајева писац Реферата не показује да је упознат са садржајем радова које оцењује, те да његова сазнања о садржају не превазилазе наслов и, евентуално, садржај апстракта или резимеа радова, јесу најважнији суштински недостаци Реферата.

Чуђење изазивају неумерене, површне и неосноване вредносне оцене изречене у Реферату, било да је реч о похвалама или истицању замерки. Текст Реферата обилује фразама, бесмисленим и нејасним реченицама, гомилањем синонима, који се – попут некаквих магијских чини – *бацају* лево-десно на кандидате и њихове радове, правећи црно-бело пројекцију њиховог научног доприноса и значаја. Тако се за радове др Драгољуба Марјановића везују искључиво фразе, изрази и оцене попут „оригинално истраживање“ (стр. 3, 6, 7), „нови и оригинални погледи“ (стр. 5), „потпуно нов, иновативативни и оригиналан допринос“ (стр. 3), истраживање „комплексне/сложене“ тематике, комплесних/сложених проблема (стр. 3, 4, 5, 18), инсистирање на проучавању извора (стр. 3, 7), „ураћање у изворе“ (стр. 6), „правилно“, тумачење извора (стр. 3), „експертиза“, „међународни углед“ (стр. 4) итд., док се у случају радова и *личности* доц. др Маје Николић инсистира искључиво на изразима типа „неспособност“, „површност“, „плиткоћа“ (стр. 13), „мањкава методологија“, радови без оригиналности, без иновативности (стр. 13), „методолошки неадекватни“, једнодимензионални, „снажно деривативни“ (sic!), дескриптивни и неаналитички радови (стр. 13); смисаоно је несазнатљива и оцена дата на стр. 14: „...; можда најважније, да се не примећује примена одговарајуће методологије за анализу ових обимних текстова, нити херменеутика која би водила читаоца кроз многе контрадикције у изворима, биле оне стварне или не“ (sic!) итд.

Мада обилује претенциозним изразима, текст Реферата не пружа никакве аргументоване вредносне оцене о радовима оба кандидата, иако би на први поглед читалац Реферата могао стећи утисак да је кандидат др Драгољуб Марјановић и у том погледу био у бољој позицији од кандидаткиње доц. др Маје Николић. Описи његових радова (садржаја и научног доприноса) само су опширнији, али не и садржанији.

На пример, из приказа монографије др Драгољуба Марјановића, објављене на енглеском језику (рад означен редним бр. 1 у Реферату, стр. 2–4) – *Creating Memories in Late 8th Century Byzantium. The Short History of Nikephoros of Constantinople*, Amsterdam University Press, Amsterdam 2017 (обим: 250 стр.) – читалац Реферата добија сажете и опште информације о садржају књиге, али не и о њеној структури. С обзиром на то да је неспорно реч о најрепрезентативнијој публикацији др Драгољуба Марјановића, проистеклој из његове докторске тезе (дакле, реч је о резултату вишегодишњег истраживања), требало је дати наслове поглавља и провести читаоца кроз њихов садржај и научну вредност. Овако, без неопходних обавештења, читалац се суочава са претенциозном вредносном оценом писца Реферата која лебди у ваздуху: „У многим аспектима резултати истраживања кандидата бр. 1“ (sc. Д. Марјановића) „који су представљени у овој књизи представљају потпуно нов, иновативни и оригинални допринос овој тематичи“. Наведени исказ не прати, нажалост, ниједно објашњење везано за фразу „многи аспекти“ нити, што је најважније, о којем се то „потпуно новом, иновативном и оригиналном доприносу“ ради. Уместо да се читалац Реферата суочи са конкретним *епохалним* научним открићима, које најављује фраза „потпуно нов, иновативан и оригиналан допринос“, у наставку следе општи искази: да је у фокусу аутора

монографије *Кратка историја* патријарха Нићифора, да аутор проучава шири друштвени и политички контекст времена у којем је деловао Нићифор и да анализира круг образованих људи тог доба, што је, како знамо, проучавано и пре него што се Марјановић прихватио свог истраживања. У Реферату је посебно истакнуто да је др Марјановић „ширину својих способности“ показао у анализи „теоретски комплексних проблема“ везаних за мотив сећања, али је остало непознато у чему се његова анализа издваја од досадашњих које су, бавећи се истим проблемом, спровели други истраживачи византијске књижевности. Затим, писац Реферата наводи да др Марјановић нуди читаоцу „увид у једног мултидимензионалог Нићифора“, не објашњавајући уопште шта та фраза значи, нити у чему се конкретно састоји „мултидимензионалност“ једне историјске личности, и то таква да је нико други до сада није уочио. Даље, у Реферату се истиче да се др Марјановић у свом истраживачком приступу придржава „строгих методолошких принципа“, што значи да највећу пажњу посвећује, пре свега, примарним изворима (што је, како знамо, елементарна ствар), али и да те изворе „правилно тумачи“. У чему се та „правилност“ огледа и у односу на шта се она посматра, писац Реферата није могао да објасни. Јер, чини се да његову пажњу није толико закупило представљање Марјановићеве монографије и прецизирање њеног научног доприноса, већ критички приказ Марјановићеве књиге који је написао проф. др Ворен Тредголд (Warren Treadgold), несумњиво одличан познавалац епохе којој је својим истраживањима посвећен и др Марјановић.

У дотичном приказу (објављеном 3. септембра 2018. на интернет страници часописа *The Medieval Review* <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/article/view/25450>) В. Тредголд је изнео низ примедба методолошке природе (непрецизно читање извора; неаргументованост, непрецизност и недоследност у погледу ставовова које износи; фактографске грешке и пропусти; грешке у преводу са старогрчког итд.). Рецензија је написана јасно, таксативно су побројане примедбе и дате оцене, уз позивање на примере из Марјановићеве књиге. Поједине од тих примедба су неспорне Марјановићеве грешке и пропусти, а о неким оценама и ставовима В. Тредголда може се и полемисати. Међутим, не пружајући читаоцу Реферата било какво обавештење о садржају Тредголдове рецензије, писац Реферата прибегава неаргументованим дисквалификацијама (које су, иначе, основна одлика целокупног Реферата): тако Тредголдову умесну рецензију оцењује као „веома субјективну и површну“ (Реферат, стр. 4), не пружајући никакав аргумент који би читаоцу Реферата показао да се, заиста, ради о *веома личној и неутемељеној* оцени једног таквог ауторитета какав је В. Тредголд. Залажући се за полемику само на речима, писац Реферата уводи читаоца у некакву виртуелну академску васељену у којој постоји блок *затуцаних* истраживача („претходних генерација“) – коме управо припада Ворен Тредголд – који мисле „поједностављено“, имају „уски позитивистички приступ“ „редукционистичке погледе“, и који мисле „да су византијски писци били једва нешто више од механичких преписивача дела која су имали на свом располагању“; наспрам њих је Драгољуб Марјановић, са својим „иновативним приступом“, способан да се бави комплексним темама. Да је то тако, писац Реферата потврђује другом рецензијом, коју је о Марјановићевој књизи написала Мередит Ридел (Meredith Riedel, *Speculum*, 94/1, јануар 2019). Нажалост, ни њен садржај читаоцима Реферата није предочен ни у назнакама, али се из текста Реферата бар може закључити да позитивно оцењује монографију др Марјановића. Уместо да пусти научну јавност да се сама опредељује кроз

„даљу/продуктивну расправу и дијалог“, наоружан том рецензијом као јединим доказом и без икаквих претходно датих смислених објашњења и аргумената, писац Реферата уводи необавештене читаоце у некаку бољу будућност, изражавајући произвољну, пројектовну тврдњу да ће „највећи део“ (sic!) „стручњака за византијску историју и књижевност, без сумње, ценити инвентивност монографије др Марјановића и могућности које она отвара за продуктивни дијалог и расправу“.¹

Мада из Реферата, нажалост, нисмо сазнали у чему се тачно огледа „иновативност“ монографије др Марјановића „Creating Memories in Late 8th Century Byzantium. The Short History of Nikephoros of Constantinople“, као ни њен „потпуно нов, иновативан и оригиналан допринос“, у Реферату се сличне флоскуле употребљавају и када се говори о другој монографији др Драгољуба Марјановића (монографија је у Реферату означена редним бр. 2, стр. 4–5) „Византијски свет и Српска црква у 13. и 14. веку“, Нови Сад 2018 (обим: 176 стр.). Из описа сазнајемо да је реч о, такође, комплексној теми, те да ауторово интересовање за анализу и тумачење „још сложенијих“ – компаратив је употребљен у односу на анализу *сложених историјских дела византијских аутора (?)* – „тематика из црквене историје и односа цркве и државе, налазе свој најбољи пример у овој монографији“.

Ни о структури те монографије писац Реферата није рекао ништа, осим што је на стр. 5 поменуо израз „други“ део монографије, из чега смо закључили да постоји и први део. Пажљивим читањем Реферата покушали смо да реконструишемо о чему аутор пише у првом, а о чему у другом делу књиге, чија је тема, несумњиво блиска нашој средини. Тако смо разабрали да се др Марјановић у првом делу бави општепознатим стварима: настанак и развој аутокефалне српске цркве, активности Св. Саве и његове „вишеслојне“ везе са византијским светом; сазнали смо, такође, да су и Сава и Немањићи били интегрални део византијског света, те да су били повезани са византијском царском породицом и владарима из никејске и епирске државе. Из текста Реферата је, дакле, једино јасно да први део књиге има прегледни карактер, без икаквог оригиналног доприноса.

Други део исте књиге писац Реферата, међутим, издваја, па каже како управо у том другом делу до „пуног“ изражаја долази „способност др Марјановића за анализу комплексних историјских проблема“, тј. за сукоб између Цариградске патријаршије и Српске цркве, са акцентом на другој половини 14. века. Претенциозна оцена писца Реферата да др Марјановић у том другом делу студије нуди, између осталог, „нове и оригиналне погледе на стара питања о којима се у науци дуго и жустро полемише“ (Реферат, стр. 5) поново је остала да виси у ваздуху, јер читалац Реферата не зна који су то „нови и оригинални погледи“ нити о којим „старим питањима“ се ради. Оно што писац Реферата није поменуо, а требало је не само да помене него и да објасни јесте:

1. Зашто се у том другом делу монографије – која даје „нове и оригиналне погледе на стара питања о којима се у науци дуго и жустро полемише“ – библиографија наводи закључно са 2005. годином,² иако је књига објављена 2018. године?

2. Којим аргументима се објашњава концепција монографије под насловом „Византијски свет и Српска црква у 13. и 14. веку“ када се њен први део (стр. 17–85) бави добро познатим околностима које су пратиле оснивање аутокефалне српске цркве 1219, док је други део, хронолошки знатно удаљен од првог

¹ Текст обе рецензије се налази у Додатку, I.1.

² В. детаљније Додатак, I, 2.

(прескочен је период од преко 100 година), посвећен односима српске и византијске цркве у периоду од 1341. до 1375. године (стр. 87–150)?

Неажурирана библиографија упућује на то да је други део књиге (и независна целина од првог дела), у ствари, проистекао из дипломског рада Д. Марјановића „Српска црква и Цариградска патријаршија од 1341. до 1375“, одбрањеног на Филозофском факултету – Катедра за Историју Византије 2007. године.

Описи радова доц. др Маје Николић заслужују далеко већу пажњу. Док текст Реферата колико-толико, макар и у назнакама, упућује читаоца Реферата у пуки садржај радова др Драгољуба Марјановића, у случају радова доц. др Маје Николић читалац је таквих сазнања лишен у потпуности. Тај недостатак, међутим, писац Реферата *надокнађује* нејасним и неутемељеним вредносним оценама, приморавајући читаоце да се како знају и умеју из њих искобељају, премда сами, уколико нису лично читали те радове, појма немају о чему се у њима, заправо, говори.

Најважнији истраживачки резултат доц. др Маје Николић (означен у Реферату под редним бр. 1, стр. 12–13), монографија „Јелена Драгаш Палеологина – последња царица Ромеја“, Београд 2018 (обим: 286 стр.), дисквалификован је формално: „књига под бројем 1 не може се формално прихватити као монографија“, зато што има два а не три рецензента. Како је већ наведено у Примедбама (стр. 4) према интерним Правилима, доц. др Маја Николић формално има валидну публикацију која је, уједно, и основни услов за избор у звање ванредног професора (што је утврдила и Кадровска комисија Филозофског факултета). Притом, писац Реферата наводи да један од рецензената монографије доц. др Маје Николић „није компетентан за тематску област византијских студија о којој је овде реч“ на шта стављамо три примедбе:

1. Основни је ред да се наведе пуно име и презиме рецензента, уз титулу и звање, кад се већ помиње (у овом случају писац Реферата, вероватно, не мисли на академика Мирјану Живојиновић већ на проф. др Ђорђа Бубала).
2. Дисквалификација писца Реферата је неоснована, јер је проф. др Ђорђе Бубало својим научним опусом сасвим довољно укључен у „византијске студије“ (ваљда то није спорно за др Мирјану Живојиновић), и то у неупоредиво већој мери него што је то случај са, рецимо, др Надом Зечевић, потписником Реферата.
3. Да је којим случајем писац Реферата прочитао монографију доц. др Маје Николић, уверио би се да је сасвим умесно да један од рецензената буде и стручњак за историју српског народа у средњем веку.

Оцене изречене на рачун научног доприноса саме монографије указују, међутим, да писац Реферата није ни прочитао књигу. Уместо да добије макар елементарна обавештења о садржају и структури монографије – О чему се ради у тој књизи? На који период се она односи? – читалац Реферата се суочава само са насловом књиге иза кога следи празнословље писца Реферата, попут оног да „књига изазива много сумњи у погледу академске“ (sic!) „компетентности и способности аутора“, те да је „од самог почетка књиге очигледно“ да доц. др Николић „није теоретски добро опремљен(а) за анализу значајне историјске личности и писање 'биографије'“. Које су то „многе сумње“? Шта то пише на почетку књиге? Шта конкретно ауторку квалификује као академски

некомпетентну и неспособну, и зашто? У чему се конкретно састоји „добра теоретска“ опремљеност за анализу неке историјске личности, а коју доц. др Николић не поседује? Не добивши никакав одговор на та питања, читалац одједном наилази на промишљање писца Реферата садржано у реченици која гласи: „Кроз читаву књигу, кандидат бр. 2 меша 'улогу' са 'сликом' проучене историјске личности, заправо представљајући само овај други аспект царице Јелене Драгаш Палеологине, упркос тврдњама изнетим у књизи“. Шта год да је учени писац Реферата хтео да каже у овој реченици остало је, нажалост, несазнатљиво за читаоца. Затим, израз „једина византијска царица Српкиња“ (коју је први, иначе, употребио Д. Анастасијевић, што је доц. др Николић објаснила у монографији на стр. 30) писац Реферата оцењује као један од примера „израза без смисла“, не објашњавајући, по обичају, зашто, па читалац Реферата мора остати збуњен: уколико није упућен, он би се могао запитати шта није у реду – можда их је било *више* или можда није била *Српкиња*?

У другом пасусу овог бескорисног описа монографије доц. др Николић у Реферату се предочава да је „мањкава методологија“ (sic!) главни проблем доц. др Маје Николић, а она се нарочито види у начину на који ауторка користи изворе и део (?) савремене научне продукције. Како је писац Реферата дошао до тог закључка, читаоцу никако не може бити јасно, као ни то шта значи „мањкава методологија“. Затим следи конкретни податак, један од ретких у Реферату: читалац сазнаје да у књизи постоји поглавље под насловом „Извори и литература“, на стр. 13–32, те да на том месту ауторка „не иде даље од пуког парафразирања извора.., и кроз читаву књигу“ (sc. писац Реферата хоће да каже да ауторка парафразира изворе и у поменутом поглављу, али и у читавој књизи), „те да избегава њихову суштинску анализу и поређење“. Није тачно да је ауторка парафразирала изворе у одељку „Извори и литература“, већ је дала целокупни преглед релевантних извора, што је, иначе, уобичајена пракса у историографској литератури. А то на који је начин писац Реферата установио да доц. др Николић „избегава суштинску анализу и поређење“ извора, прибегавајући једино њиховом парафразирању, читалац не може знати, јер није упућен ни на један пример из књиге, нити му је предочено које је изворе ауторка морала да пореди, а није то учинила. Обезвређивање књиге коју писац Реферата, очито, није прочитао, окончано је оценом да ауторкин методолошки приступ не оставља „могућност за настанак једне оригиналне и иновативне синтезе или чак свеобухватног прегледа дотичне теме“, што, такође, није тачно. Ваљда је јасно да ниједна синтеза у целости, настала у византологији 21. века не може у буквалном смислу залужити епитете, *иновативан*, *оригиналан*, јер нема тема или научних проблема које баш нико и никада није проучавао или макар нотирао. Питање је, такође, у којој мери и у којим случајевима се ти епитети могу приписати и појединачним резултатима истраживања, код којих је, ипак, најважније да ли су или нису утемељени у одговарајућем доказном поступку. У противном би на научној вредности изгубио сваки рад у коме се већ познати резултат освежи и оснажи новим, аргументованијим доказним поступком, само зато што се не ради о „потпуно новом, иновативном и оригиналном доприносу“. То што је доц. др Маја Николић истраживање засновала на свим изворима релевантним за личност Јелене Драгаш Палеологине, укључујући и оне који раније нису разматрани у том контексту (нпр. беседе састављене поводом смрти царице Јелене Драгаш Палеологине, стр. 49–82, 174–200), чини њену монографију веома вредном пажње. То данас јесте најсвеобухватнија студија о Јелени Драгаш Палеологини. Уколико јој нешто недостаје, писац Реферата је имао прилику да на то укаже, али није – јер не зна шта би то било.

Завршавајући свој приказ монографије доц. др Николић, писац Реферата поентира гомилањем епитета којима дискредитује не само поменућу монографију, већ и (све) друге ауторкине радове, па су они окарактерисани као „једнодимензионални“ – у ком погледу?; „снажно деривативни“ – *деривативан* значи *изведен, нешто што је изведено из нечега*, што у науци никако не може бити недостатак, а шта пак значи „снажно деривативан“ ми не бисмо знали да објаснимо; други радови су још и „претежно дескриптивни“ и „неаналитички“. Тако је читалац Реферата унапред припремљен за оно што следи.

Из коментара на рад под редним бр. 2 (Реферат, стр. 13) – „*Чујем да имаш племенитог коња* – писмо Манојла II Палеолога Димитрију Хрисолорасу бр. 43“ Зборник радова Византолошког института 50/2, *Mélanges Ljubomir Maksimović* (2013) 789–801 – читалац Реферата сазнаје само једну конкретну чињеницу: рад је написан пре текућег изборног периода (2014– 2018) али објављен током њега. Међутим, иако фактографски конкретан, смисао навођења овог податка – за избор ванредног професора ирелевантног – остаје нејасан. Затим следи оцена рада да „ауторка не показује теоретско разумевање жанра епистографије, нити залази дубље од површне интерпретације алегија“ Манојла II, „не анализирајући дубље друштвене импликације конкретних односа“ између цара и његовог кореспондента. На основу чега је закључено да доц. др Николић у овом раду, „не показује теоретско разумевање жанра епистографије“, нама није јасно, као што нам је остало потпуно несхватљиво следеће: На које алегије писац Реферата мисли? У чему би се састојало „њихово дубље“ тумачење? О којим „дубљим друштвени импликацијама конкретних односа“ је реч? И, на крају – шта би нам та „дубља“ анализа показала, а што је ауторка пропустила да учини?

И даље: У тексту Реферата (стр. 14) стоји да радови доц. др Маје Николић означени бројевима 3, 4 и 5 представљају „очигледан покушај кандидата бр. 2 да вештачки повећа сопствену библиографију“ (sic!), те да је за то „најбољи пример“ рад наведен у Реферату под редним бр. 3: *The Greatest (a ne Biggest, како стоји у Реферату) Misfortune in Oikoumene – Byzantine Historiography on the Fall of Constantinople in 1453*, *Balkanica* 47 (2016) 119–133.

Да кренемо редом. Из Реферата (стр. 14) сазнајемо да рад под редним бр. 3 није прихваћен за штампу у тематском зборнику чији је уредник био проф. др Влада Станковић, „током процеса тзв. двоструког слепог (double-blind) рецензирања књиге“, али и да је тај исти рад без измена објављен у часопису *Balkanica* (напомињемо да је реч о часопису који, такође, радове подвргава истом процесу рецензирања). Међутим, писац Реферата ускратио је читаоцима следећа обавештења: рад доц. др Маје Николић је проф. др Влада Станковић лично прихватио за штампу, да би га, потом, искључио из публикације чији је уредник, уз објашњење да су га одбили анонимни рецензенти, а да, притом, доц. др Маји Николић није доставио те негативне рецензије на увид. Али, ствар не би била тако занимљива да нисмо утврдили да је проф. др Станковић, уредник поменутог тематског зборника и руководилац пројекта ев. бр. 177015, тај рад најпре пријавио у бази података Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Регистар истраживача Србије, одељак који се односи на референце истраживача), из које се видело да је чланак био преломљен 2014, те да је носио пагинацију 204–212 (ИД референце 419574), а да га је он након компјутерског прелома избацио из публикације чији је уредник и која се у штампаном издању појавила 2016. године. Тако долазимо до питања да ли су радови у том тематском зборнику преламани пре него што су

рецензирани, или је сâм уредник, у случају доц. др Маје Николић, преузео на себе и бремениту улогу двојице анонимних рецензената?

Главни приговори наводних рецензената сажето су изнети у Реферату: „рад је прекратак за третман тако велике теме – реч је о четири аутора, који се сви веома разликују међу собом“. Које теме? Који аутори? Затим: највећи део рада се бави „добро познатим основним информацијама или препричавањем наратива историчара, а да су само пасус или два посвећени анализи сваког од њих“ – Којим основним информацијама? Којих историчара? Па онда: тиме је, „с обзиром да су нека од историјских дела прилично обимна, било неизбежно да аутор селективно цитира изворе“ – Која историјска дела? Које изворе? Да ли их је ауторка цитирала или није? И на крају: „не примећује се примена одговарајуће методологије за анализу ових обимних текстова, нити херменеутика која би водила читаоца кроз многе контрадикције у изворима, биле оне стварне или не“ – Које многе контрадикције? Шта су *стварне* контрадикције у изворима а шта оне које то *нису*? Како то херменеутика води читаоца кроз многе контрадикције у изворима, биле оне стварне или не?

Не оставивши иза себе ниједан сувисли податак о раду доц. др Маје Николић под редним бр. 3, писац Реферата је кренуо у обрачун са радом наведеним под редним бр. 4 (Реферат, стр. 14–15): Византија и Србија у време Фирентинске уније Цркава, Зборник радова Матице српске за историју 96/2, 2017, 9–23. Садржају и оцени тог рада доц. др Маје Николић посвећено је свега 2 реда (прегледан чланак о добро познатој теми без оригиналног истраживачког доприноса, и „очигледно припремљен у журби“), да би се у чак 10 преосталих редова писац Реферата бавио садржајем звезде у фусноти, из којег сазнајемо да је рад проистекао из саопштења прочитаног на скупу 2009. и да нема наведеног броја пројекта којим руководи проф. др Влада Станковић, иако је и једно и друго потпуно ирелевантно за изборну процедуру у наставно звање на факултетима!

И на крају, на стр. 15 Реферата – рад под редним бројем 5: Слика Михаила VIII Палеолога у делима историчара епохе Палеолога, Зборник радова Византолошког института 54 (2017) 143–181 (коаутор др Бојана Павловић). После мноштва површних, неутемељених, испразних, нетачних оцена и квалификација о научном доприносу радова оба кандидата, писац Реферата се најзад усудио да понуди јавности један *егзактан* податак, *емпиријски* утврдивши проценат учешћа појединачних аутора у једном коауторском раду (sic!!!). Установио је, наиме, да је доц. др Маја Николић у коауторском раду са др Бојаном Павловић „велику већину овог рада – заправо више од 95%“ преузела, у ствари, од своје коауторке др Павловић, те се дописала као аутор на рад коме једва да је допринела. То што се та обимна коауторска студија односи на византијске писце 13, 14. и 15. века, а не само на Нићифора Григору, писац Реферата није поменуо, јер није ни прочитао чланак. Једноставније је било да опет прибегне дисквалификацији – овај пут и доц. др Маје Николић и др Бојане Павловић.

Ако се писац Реферата и није много потрудио да аргументује своје оцене о радовима доц. др Маје Николић – њих је некако олако, без много размишљања *набацивао*, онако спонтано како су му мисли надолазиле – не може му се одрећи да се озбиљно постарао да *утврди* морални и професионални кредибилитет кандидаткиње (јер зато је и изабран да буде писац Реферата). Не поводећи се за чињеницом да доц. др Маја Николић готово пуних 16 година ради у Семинару за византологију на београдском Филозофском факултету, он констатује да „током процеса припреме Реферата“ нису пронађене

„информације везане за однос кандидата бр. 2 према статурано прописаном колегијалном понашању и универзитетском Кодексу професионалне етике“ (Реферат, стр. 15). И, не разумевајући баш најбоље значење речи и израза попут *етика*, *етичко понашање*, *академска заједница*, *колегијални односи у академској заједници*, *професионално понашање*, али опијен њиховом милозвучношћу, писац Реферата се спремно прихватио тог *кафкијанског* задатка: обратио се Архиви Филозофског факултета из које су му достављена „два релевантна документа“, нашао је педантног и савесног сведока који је „додао још три ставке“ (проф. др Никола Самарџић), да би, затим, студиозно и непристрасно размотрио тај материјал. И позивајући се на чл. 163 Статута Универзитета у Београду – Филозофског факултета, као на чл. 5 Кодекса професионалне етике Универзитета у Београду, а занемарујући, изгледа, садржај свих осталих чланова тих и других правних аката, уважена Комисија – проф. др Влада Станковић, проф. др Радивој Радић и др Нада Зечевић – била је:

„једногласна у закључку да је етичко и професионално понашање кандидата бр. 2 изненађујуће ниско и неприкладно за универзитет, или било коју академску колегијалну средину“ (Реферат, стр. 16–17).

Шта рећи?

ЗАКЉУЧАК

Услед непрофесионално састављеног текста Реферата, који обилује нетачностима, пропустима, произвољним и неутемељеним оценама изнетим о радовима оба кандидата пријављених на Конкурс за избор ванредног професора за ужу научну област ВИЗАНТОЛОГИЈА, као и услед упадљиво необјективног односа према кандидатима, због чега у Реферату они нису ни у једном релевантном аспекту имали једнак третман, **молимо Изборно веће Филозофског факултета да Реферат не буде предмет разматрања на Изборном већу Факултета.**

Такође скрећемо пажњу члановима Изборног већа на најмање две негативне последице које је тако површно и нестручно састављен Реферат већ изазвао у нашој научној јавности:

Прво, њиме су доведени у питање валидност изборног процеса за избор у наставна звања на Филозофском факултету у Београду, као и критеријуми на којима је он заснован. Реферати за избор у наставна звања, тако неозбиљно, површно и непрофесионално састављени бацају сенку на начин на који се на београдском Филозофском факултету тумаче правна акта на којима почива процес избора наставника: Закон о високом образовању, Статут Универзитета у Београду, Правилник о начину и поступку стицања звања и заснивања радног односа наставника Универзитета у Београду, Правилник о минималним условима за стицање звања наставника Универзитета у Београду итд. Будући да смо и сами својим школовањем били везани за Филозофски факултет, на коме смо стекли и титулу доктора наука – управо на Катедри за Историју Византије – те да нас и професија којом се бавимо упућује на ту образовну институцију, сматрамо да се такво нарушавање угледа Факултета веома негативно одражава на шири круг научника који су професионално везани за институте окренуте проучавању дисциплина из области друштвено-хуманистичких наука.

Друго, Реферат, који су својим потписима оверили проф. др Влада Станковић, проф. др Радивој Радић и др Нада Зечевић, озбиљно је довео у питање основаност и квалитет међународне академске сарадње у изборним процесима за наставна звања на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Мада је Упутством о спровођењу поступка избора у звање у случају када су чланови комисије за припрему извештаја о кандидатима за избор у звање наставника, одн. сарадника наставници и истраживачи из иностранства (Универзитет у Београду – Филозофски факултет 05/2–7 бр. 618/1), усвојеним 21. априла 2010. (у даљем тексту: Упутство), донекле регулисано учешће странаца у мешовитим комисијама за избор у звања, Реферат на који смо упутили Примедбе, довео је у питање следеће:

Упутство налаже да се по избору члана комисије са Факултета на један од светских језика дају на превод релевантни делови конкурсне документације (став 2, подтачка 2 Упутства), те да се иностраном члану комисије који не зна српски језик достави и конкурсна документација и превод (став 2, подтачка 3 Упутства). У случају спорног Реферата преведен је целокупан текст Реферата на енглески језик, чиме је формално задовољен став 2 Упутства. Међутим, како је наведено у Примедбама (стр. 2–3), Реферат нису потписала два инострана члана, нити су издвојила мишљење, па је остало непознато да ли им је Реферат уопште послат на потписивање (како налаже став 2, подтачка 5 Упутства) или су они одбили да га потпишу. У последњем случају они су, попут било ког члана комисије, били обавезни да напишу издвојено мишљење, у оквиру рока утврђеног за припрему реферата, како је то предвиђено чланом 12 Правилника (са тим чланом Правилника двојица иностраних професора, вероватно, није ни упозната). Исти члан Правилника прописује да неиспуњење ове обавезе представља основ за позивање наставника на одговорност, у складу са законом и општим актима Универзитета и факултета, али је јасно да се он не може односити на иностране држављане, тј. иностране чланове комисија за избор у наставна звања, иако то није експлицитно речено.

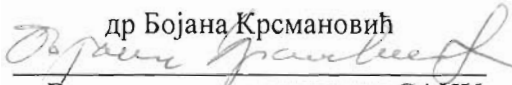
Имајући, према томе, у виду да инострани чланови комисије могу да не потпишу реферат, али да су у обавези да напишу издвојено мишљење иако не сносе законску одговорност уколико то не учине, питање је какву сврху има инсистирање на њиховом учешћу у комисијама за избор кандидата у наставна звања. У развијеним академским срединама такве мешовите комисије не служе да подупру или прикрију недовољан научни ауторитет домаћих чланова комисије (а управо такав пример пружа Реферат на који се односе наше Примедбе), него да подигну ниво изборних процеса у наставна звања, јер се води рачуна да избор кандидата буде у рукама што компетентнијих – домаћих и иностраних – чланова комисије, способних да самостално оцене квалитет радова кандидата о којима одлучују.

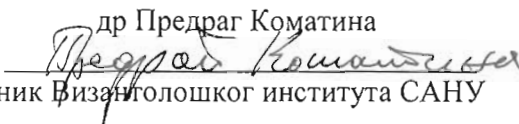
Када је о нашој средини реч, треба имати у виду да су инострани чланови комисија за избор у наставна звања добрим делом упућени на *посредно* упознавање са оценама које у рефератима износе чланови комисије запослени на факултету. Уколико не знају српски језик, они се и са радовима кандидата написаним на српском језику могу *непосредно* упознавати искључиво преко резимеа на страном језику, што је, на пример, у случају монографија објављених на српском језику, недовољно, а неретко и у случају чланака. То значи да укључивање иностраних колега у изборни процес умногоме зависи од домаћих чланова комисије, који су, према академским узусима, дужни да им доставе сва потребна и веродостојна обавештења о кандидатима и њиховим радовима. Тако цео изборни процес који се повери мешовитој комисији зависи, пре свега, од моралног и професионалног

кредибилитета чланова комисије запослених на Факултету. Шта радити у случају када тај морални и професионални кредибилитет није на одговарајућем нивоу?

Околности везане за овај Реферат показују да су проф. др А. Бергер и проф. др Х. Ставракос делимично учествовали у изборном процесу кандидата за избор ванредног професора за ужу научну област ВИЗАНТОЛОГИЈА, оверавајући својим потписима само Приступно предавање др Драгољуба Марјановића, дакле, оно у шта су се лично уверили. Одсуство њихових потписа на основном тексту Реферата указује да се с његовим садржајем, ипак, нису сложили; уколико им пак домаћи чланови Комисије нису доставили текст Реферата на потписивање, то, по свој прилици, значи да су и они сами унапред знали да га поменута двојица професора неће потписати. Међутим, потписан или не, текст овог Реферата, непотпун, споран и у многим сегментима неприхватљив, дат на увид јавности у двојезичној форми, нанео је велику штету угледу Филозофског факултета, компромитујући међународну академску сарадњу у изборним процесима за наставна звања на Факултету. Писац Реферата је, не разумевајући на који је начин успостављана „међународна изврсност“ Катедре за Историју Византије београдског Филозофског факултета (Реферат, стр. 12), наслеђена од претходних генерација професора са те Катедре, погрешно протумачио да ће навођењем имена иностраних колега као потписника Реферата сачувати привид да он ту „изврсност“ с успехом одржава, не схватајући баналну чињеницу да ни иностране колеге (чак и да су га потписали, што с добрим разлогом, ипак, нису учинили) ни енглеска верзија Реферата не могу учинити тај текст писменијим, а његов садржај научно аргументованијим и пристојнијим. У преводу на енглески језик, тај текст је постао, нажалост, само доступнији ширем кругу читалаца.

У Београду, 5. марта 2019. године

др Бојана Крсмановић

научни саветник Византолошког института САНУ

др Предраг Коматина

виши научни сарадник Византолошког института САНУ

ДОДАТАК ПРИМЕДБАМА НА РЕФЕРАТ

I.

НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ РЕЗУЛТАТИ др Драгољуба Марјановића
у периоду од 2014. до 2018. године:

1. Marjanović, Dragoljub, Creating Memories in Late 8th-century Byzantium: The Short History of Nikephoros of Constantinople. Central European Medieval Studies, Amsterdam University Press, 2018. pp. 250. ISBN: 978-0-674-05799-9 (у Реферату означен редним бројем 1).

Књига је већ била предмет два приказа у референтним међународним публикацијама, које прилажемо у целини на крају овог Додатка:

1. Warren Treadgold, Saint Louis University, на интернет страници The Medieval Review, 3. 9. 2018 (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/article/view/25450>).

2. Meredith L. D. Riedel, Duke University, *Speculum* 94/1 (2019) 250–252.

2. Д. Марјановић, Византијски свет и Српска црква у 13. и 14. веку, Нови Сад 2018, 178 (у Реферату означен редним бројем 2).

Књига се састоји од два главна, хронолошки раздвојена и тематски различита и међусобно сасвим удаљена дела – први се односи на околности настанка аутокефалне Српске цркве 1219. године (стр. 17–85) и обухвата следећа поглавља: *Историјски оквири* (стр. 17–20), *Аутокефалија у византијском свету у 12. веку* (стр. 21–27), *Србија под окриљем Комнина* (стр. 29–32), *Црквени сукоб Епира и Никеје* (стр. 33–37), *Хиландар и аутокефалија Српске цркве* (стр. 39–48), *Немањинско ктиторство на Атосу – смисао и последице* (стр. 49–58), *Успон Светог Саве под окриљем Константина Месопотамита* (стр. 59–65), *Свети Сава у Никеји* (стр. 67–76) и *Поклоничка путовања Светог Саве на Исток у контексту аутокефалије Српске цркве* (стр. 77–85); други део обрађује односе српске и византијске цркве од 1341. до 1375. године (стр. 87–150) и састоји се од поглавља: *Раскол Српске цркве и Цариградске патријаршије у 14. веку* (стр. 87–89), *Ка расколу – Стефан Душан и грађански рат у Византији* (91–96), *Проглас царства и патријаршије у Византији 1346. године* (97–124), *Делимично измирење цркава* (стр. 125–134) и *Измирење и јединство Цариградске патријаршије са Српском црквом* (стр. 135–150); *Увод* (стр. 11–15) и завршно поглавље *Уместо закључка – Поглед на аутокефалију Српске цркве у 13. и 14. веку* (стр. 151–170) требало је да ту хронолошки и тематски различиту и неповезану материју обједине и презентују као једну смислену и кохерентну целину.

Већ у самом *Уводу* видљиве су материјалне грешке, које су последица неспремности да се одређени подаци провере и да се поједине појаве боље упознају, тј. да се испуне неопходни предуслови како би један историчар могао да приступи истраживању одређене теме. Тако, нпр. на стр. 12. стоји како је Српска црква 1463. изгубила независност у односу на Цариградску патријаршију, иако је више него добро познато да је она услед пада Деспотовине, али опет незнано које године, ушла у састав Охридске

архиепископије, док на стр. 18. пише да су брачне везе између Немањића и Анђела успостављене путем брака Стефана Немањића и Евдокије после пада Цариграда 1204. „постале излишне“, иако се добро зна да су се они развели већ неку годину раније.

Први део књиге, посвећен околностима настанка аутокефалне Српске цркве 1219. године (стр. 17–85) одликује непознавање материје која је у фокусу излагања, нпр. у вези са пореклом и настанком Охридске архиепископије и јављањем традиције о наследству Прве Јустинијане, положајем Охридске архиепископије у XI и XII веку, административном организацијом византијске власти на Балкану после 1018. године, црквеним приликама у Епирској држави у другој и трећој деценији XIII века и суштинском разликом у положају охридског архиепископа Димитрија Хоматина и навпактског митрополита Јована Апокавка према цариградском патријарху, чиме се на одређеним местима открива запањујуће непознавање проблематике византијских извора, као што је разлика између текста Јована Скилице и каснијих допуна Михаила Деволског у бечком рукопису Скиличине *Историје*. Сходно томе, посебно је забрињавајуће то што аутор себи допушта да потпуно неосновано и неутемељено развије читаве концепте, попут оног о утицају солунског митрополита Константина Месопотамита на развој каријере Саве Немањића. Неупућени читалац би тако на основу наслова поглавља *Успон Светог Саве под окриљем Константина Месопотамита* (стр. 59–65) могао да буде доведен у заблуду да је тај византијски црквени великодостојник, који се у животу Саве Немањића у изворима јавља тек једном или двапут, заиста имао пресудан утицај на његову каријеру. Такође, није ни најмање јасно на шта аутор мисли када говори о Хиландару као *аутокефалном* (подвукао Д. Марјановић) манастиру, из чега се види да нема ни најосновније представе о административној организацији Свете Горе Атонске и њених манастира.

При свему томе аутор, свесно или из сопствене методолошке необучености, игнорише готово у потпуности резултате до којих су дошли други научници у истраживању те проблематике, а она је у домаћој историографији на сасвим задовољавајући начин третирана како у својим појединачним аспектима, тако и у целини. Ако и наводи радове других научника, то су углавном они чији су ставови увелико ревидирани. Ради илустрације навешћемо само два примера: о хронологији брака Стефана Немањића и Евдокије Ангелине наводи М. Ласкариса, Византијске принцезе у Србији, Београд 1926, иако је након тога иста тема дотакнута или обрађена у неколико радова, док се за улогу Светог Саве и образовање аутокефалне Српске цркве консултују само Ст. Станојевић, Свети Сава и независност Српске цркве, Глас СКА 161 (1934) 199–251, и Н. Радојчић, Свети Сава и аутокефалност Српске и Бугарске цркве, Глас СКА 179 (1936) 179–258, оба рада објављена још у међуратном периоду.

Други део књиге, од 87. до 150. стр., посвећен је односима српске и византијске цркве у XIV веку, тј. периоду од 1341. до 1375. године. У вези с тим треба подсетити да је дипломски рад др Марјановића, одбрањен 2007. на Филозофском факултету, на Катедри за историју Византије, био на тему „Српска црква и Цариградска патријаршија од 1341. до 1375. године“. Иако није спорно ни необично да аутор искористи резултате својих ранијих истраживања и у својим даљим радовима их надогради, у овом конкретном случају је индикативно да у наведеном (другом) одељку књиге др Марјановића, који тематски одговара његовом дипломском раду, нема референци из периода после 2005. године, нарочито ако се има у виду мишљење Комисије изнето у Реферату (стр. 5) да „у овом делу студије кандидат бр. 1 (тј. др Марјановић) нуди нове и оригиналне погледе на стара

питања о којима се у науци дуго и жустро полемише.“ Посебно је интересантна појава да у нап. 3 на стр. 98. др Марјановић цитира рад Љ. Максимовића „Царство Стефана Душана“, објављен први пут на француском у зборнику *Travaux et Mémoires* 14 (2002) 415–428, доносећи укратко његов сиже, у коме се излаже о крштењу/миропомазању Стефана Немање, његовом опредељењу за православље, прогону јеретика, преношењу византијских уметничких модела, везама његове породице са византијском царском породицом Анђела и значају те везе за његове потомке, који је истицан у њиховом фрескосликарству, а да се при том не позива на касније објављени, а једној од наведених тема посвећени рад истог аутора (Г. Суботић, Љ. Максимовић, „Свети Сава и подизање Милешеве“, *Византијски свет и Срби I*, Београд 2012, 97–109), или, што је још упечатљивије, на сопствене радове посвећене истим темама и питањима, а неких од њих се дотицао чак и у самој овој књизи, у њеном првом делу. Методолошки и с научне стране је, дакле, недопустиво да се једно истраживање од пре више од десет година, и то студентско, искористи без икаквих унапређења и без коришћења нове релевантне литературе и представи као нови и оригинални допринос науци.

У Реферату се наглашава (стр. 5) да аутор нуди „детаљну анализу специфичне терминологије из извора, која му је омогућила реконструкцију несачуваног писма-анатеме коју је издао цариградски патријарх Калист против српског цара Стефана Душана и српског патријарха Јоаникија, између 1350. и 1352. године.“ Прво, није јасно зашто се наводи да је анатема проглашена „између 1350. и 1352. године“, када се сам др Марјановић опредељује за 1350. годину. Друго, др Марјановић не нуди „реконструкцију“ самог тог акта, већ на основу акта деспота Јована Угљеше о превазилажењу раскола између Српске и Византијске цркве на његовој територији из 1368. претпоставља које одредбе је акт патријарха Калиста могао да садржи. Инсистирајући на учесталости употребе појма *правда* (ή δικαιοσύνη) у акту Јована Угљеше, аутор изводи далекосежне закључке у вези са актом патријарха Калиста, занемарујући чињеницу да се наведени појам јавља у *аренги* Угљешине повеле, која по правилу има више књижевно-реторски него правно-историјски смисао.

Да књига „Византијски свет и Српска црква у 13. и 14. веку“ није настала као резултат темељног истраживачког рада, већ као покушај неприродног повезивања резултата ауторових скоријих истраживања и већ постојећих и ни на који начин унапређених резултата до којих је дошао пре целих десет година, сведочи и неприродна празнина од преко сто година између смрти Св. Саве 1236. и почетка грађанског рата у Византији 1341. године, односно између завршетка поглавља *Поклоничка путовања Светог Саве на Исток у контексту аутокефалије Српске цркве* и почетка поглавља *Раскол Српске цркве и Цариградске патријаршије у 14. веку*, коју празнину аутор превазилази на стр. 87. у само две реченице, истичући да су од 1219. године односи Српске цркве са Цариградском патријаршијом протицали у канонском поретку и да није познат ниједан сукоб две цркве кроз наредних сто тридесет година. То је са методолошке тачке гледишта недопустиво, а аутор је био дужан да том великом временском периоду, макар да у њему и није било значајних и помена вредних догађаја и процеса, а уверени смо да би и такве предан и пожртвован истраживач успео да идентификује, ипак посвети макар једно посебно поглавље, како би оправдао наслов књиге, зацртани циљ истраживања, посебно с обзиром на то да оштра тематска подела видљива у садржини књиге ни на који начин није наглашена у њеној структури. Овако се не би могло рећи да

садржај књиге „Византијски свет и Српска црква у 13. и 14. веку“ оправдава свој наслов и постављени истраживачки задатак.

3. Seventh Ecumenical Council and Historical Representations of Patriarchal Successions in Literature of the Late 8th and Early 9th Century Byzantium, Belgrade Historical Review 6 (2015) 49–67 (у Реферату означен редним бројем 3).

Намера др Марјановића у овом тексту је да преиспита до сада установљена историографска тумачења поновног успостављања православља, тј. сазивања Седмог васељенског сабора и обнове „православне еклисиологије“ Цариградске цркве између 787. и 815. године (стр. 49). Констатујући да се досадашња историографија овим проблемом бавила површно (*on the surface of their outlook*), занемарујући „аспект подједнако друштвених и личних веза које су постојале међу главним актерима догађаја“, др Марјановић своју аргументацију започиње констатацијом да је постојао „специфични круг појединаца пореклом из различитих социополитичких средина тадашње цариградске елите који су учествовали у ширењу својих идеја о питању црквене доктрине и њеним односима према Царству“, окупљен око патријарха Тарасија, имајући у виду пре свега ауторе познатих историографских дела из тог времена – патријарха Нићифора, Георгија Синкела и Теофана Исповедника.

Др Марјановић тврди да су и Нићифор и Теофан преносили исту идеју о ауторитету васељенског сабора, како би ставове истакнутих патријараха попут Германа, Павла и Тарасија уобличио у складу са њиховом нарочитом потребом у време када је сабор из 787. године требало да стекне свој прави значај (стр. 55). Није, међутим, јасно у чему је важност и иновативност свега реченог, будући да су васељенски сабори у византијском друштву имали статус врховног ауторитета по питању догме још од 325. године. Своју тврдњу да су личности окупљене око Тарасија обликовале прошле догађаје како би их искористили у својој намери да организују VII васељенски сабор и дају му на значају, др Марјановић не поткрепљује изворима већ мишљењем савремених истраживача. Констатујући у нап. 19 на стр. 57 да су L. Brubaker, J. Haldon, *Byzantium in the iconoclast Era, c. 680–850: a history*, Cambridge 2001, 263–266, мишљења да царица Ирина није била тако ватрени иконодул каквим је представљају каснији иконофилски извори, те да је Тарасију препустила водећу улогу у припреми васељенског сабора, др Марјановић закључује да су „извори које анализирамо изгледа веродостојнији од очекиваног у контексту њихове идеолошке и књижевне наклоности и изгледа да представљају аутентичан ток догађаја“. Оваква методологија историјске аргументације и закључивања може се прихватити када се ради о школским радовима попут дипломских, али не и када је у питању текст који има амбицију да буде озбиљан научни рад.

Нејасно је инсистирање др Марјановића на вести Игњатија Ђакона да је Нићифор, иако световно лице, не само присуствовао сабору из 787. године већ му је припала и част да прочита саборске одлуке. Међутим, нема ничег специфичног у томе, с обзиром на то да је Нићифор у том тренутку био царски секретар и да је тако нешто било последица не неке посебне почести која му је указана, већ његове функције. То је, међутим, за др Марјановића још један „доказ“ који користи како би аргументовао своју тезу о „сукцесији патријараха од Тарасија до Нићифора“ (стр. 60). Др Марјановић потом закључује да је „идеја сукцесије“, „заснована на јасним међусобним односима“, код Игњатија Ђакона употребљена као књижевно средство. Пошто је на овај начин формулисао своју премису, не наводећи никакав извор, др Марјановић констатује да су те блиске везе које су

постојале између Тарасија и Нићифора, „сигурно присутне у извесној мери“ (certainly present in some amount) и између патријарха Павла и Тарасија док је овај последњи био царски секретар (стр. 62). Претпостављајући да је патријарх Павле био тај који је имао пресудну улогу у чињеници да је Тарасије постао његов наследник, др Марјановић објашњава да је разлог томе „могла бити *промена која се десила са успоном Тарасија* и иконодулског православља и новим односима који се успостављају између Цркве и државе, који су затим променили начине односа и веза (relations and connections) међу и између (among and between) црквених и световних следбеника, у смислу да су стари, иконокластички начини интеракције били промењени и касније чак занемарени и потиснути у представама нове књижевности, као што су била Игњатијева житија“. Сасвим је, дакле, нејасно како је на одлуку патријарха Павла да одреди Тарасија за свог наследника могла утицати промена која је уследила тек након што се то десило, као ни који су то били „стари, иконокластички начини интеракције“.

На крају, др Марјановић констатује да су ови појединци, међу којима је он „поменуо само неколико“ – Тарасије, Нићифор, Игњатије Ђакон и Теофан, „разумели потребу за организованим књижевно-историјским приказом прошлости и кроз такво приповедање, идеје њиховог сопственог времена стекле су историјски легитимитет“. То је, тврди др Марјановић, видљиво у списима Нићифора и Теофана, а средином IX века је Игњатије Ђакон окончао тај процес стварањем *специфичних* слика главних протагониста прошлих догађаја, патријарха Тарасија и Нићифора, у које је уведен снажан појам патријаршијске сукцесије као гаранције њихове исправности, али и „типа иконодулске ортодоксије и еклисиологије коју су установили и прокламовали“ (стр. 64–65). При томе, др Марјановић потпуно занемарује чињеницу да је Игњатије Ђакон био знатно млађи од Тарасија, Нићифора и Теофана, да није имао никакву улогу у догађајима с прелаза VIII у IX век, да је, иако је на његово образовање утицао патријарх Тарасије, своју каријеру изградио као иконоборски митрополит Никеје за време другог иконоборског периода 815–843, да се касније приклонио иконофилима и да је своја дела посвећена патријарсима Тарасију и Нићифору саставио, односно редиговао, тек после обнове православља 843. године, а по жељи тадашњег патријарха Методија (843–847), чији је интерес био да прослављањем ранијих иконофилских патријараха оснажи свој положај у време обрачунавања са преосталим присталицама иконоборства и озбиљног сукоба са Студитима, који су оштро критиковали некадашњу политику Тарасија и Нићифора. Стога је чињеница да тенденције које се јављају у тим делима Игњатија Ђакона не почивају на приликама и потребама иконофилског периода између два иконоборства 787–815, већ на онима из времена непосредно после 843. године.

4. Modes of narrativity in the Short history of Nikephoros of Constantinople, ZRVI 52 (2015) 9–28 (у Реферату означен редним бројем 4).

У једином тексту који је објављен у једном стручном византолошком часопису, др Марјановић најављује да се у његовом фокусу налази *специфичан начин* патријарховог литерарног представљања који се посебно манифестује у Нићифоровом *оригиналном приступу* у портретисању византијских царева 7. и 8. века. Већ на самом почетку др Марјановић прави једну материјалну грешку (стр. 10), наводећи да Нићифорова историја покрива период између 610. и 769, иако она почиње са 602. годином, тј. од смрти цара Маврикија, као што стоји већ и у њеном самом наслову – „Кратка историја од Маврикијевог царевања“.

Др Марјановић доноси неке опште закључке, углавном неутемељене у конкретном истраживању, без основног објашњења или макар и површне аргументације, а исказане на начин који читаоцу сугерише да је у питању нешто епохално важно. То је случај са његовом констатацијом да је *питање* разликовања два супротстављена модела успешних царева, победоносног иконоборца Лава III и успостављача реда Константина IV било „веома дубоко укоренено у византијском друштву у време када је Нићифор писао своје дело“, или да „слике царева у *Краткој историји* представљају сложени и вишеслојни приказ у књижевном обликовању наратива Нићифоровог дела“, али на основу свега изложеног остаје ипак нејасно шта је то у поменутим приказима сложено и вишеслојно (стр. 19).

Податак о „царском миру“ и „миру и спокоју“ који је завладао на Истоку и Западу после победе Константина IV над Арабљанима 678. (стр. 17) др Марјановић покушава да представи кроз Нићифоров наративни метод и као његову констатацију кроз коју покушава да пошаље одређену поруку о владавини поменутог цара, а чињеницу да исти податак забележен на исти начин постоји и код Теофана и да очито потиче од, како је то већ утврђено у историографији, њиховог заједничког извора, притом апсолутно игнорише. Исто важи и за податак о пореклу Бугара (стр. 17–18), који др Марјановић такође представља као самосталну Нићифорову конструкцију, насталу и развијену са одређеном тенденцијом ради „слања поруке“, занемарујући чињеницу да се иста прича јавља, са више појединости, и код Теофана, и потпуно несвестан идеје да се заправо ради о *origo gentis* Бугара, тј. причи о њиховом пореклу која је била добро позната у Цариграду и послужила као заједнички извор обојици аутора, а чији су трагови забележени и код западних писаца тог времена (Павле Ђакон).

Ништа специфично, упркос најави, није речено о наративним моделима у анализираном спису, осим констатације да је основни мотив у Нићифоровој *Краткој хроници* мотив „мира и спокоја“. Није показано у чему се састоји специфичност његовог садржаја, структуре и наратије, нити његов допринос у „ideological bias or ideas“ у вези са неким од најзначајнијих питања црквеног сукоба у Византији крајем VIII века. На почетку последњег пасуса (стр. 26) др Марјановић констатује да „не можемо да знамо до које мере је Нићифорова *Кратка историја* оригинално ауторско дело у смислу његове зависности од извора и начина његове интерпретације тих извора“, али преко те димензије, која би свакако требало да је најважнија у истраживању једног историографског дела, једноставно прелази истражувајући у томе да је Нићифорова *Кратка историја* пре свега његово ауторско дело у коме су подаци обликовани у складу са његовом идеологијом, што је неспојиво са чињеницом да се ради о делу заснованом на ранијим изворима, тим пре што је те изворе такође користио и његов савременик Теофан за своју *Хронографију*, па постоји много могућности за поређење начина на који су један и други изнели поједине податке и за евентуална питања о њиховим међусобним разликама у интерпретацији. Цела концепција рада је стога методолошки неоснована и неутемељена, јер ако је аутор хтео да истражи Нићифоров лични печат у односу на догађаје које описује, смислено би било једино истраживање у коме би узео у разматрање податке који се налазе и код Нићифора и код Теофана, консултовао литературу која је те податке и њихово порекло објашњавала, а затим трагао за сличностима и разликама између једног и другог, те у њима покушао да пронађе трагове Нићифорове сопствене интерпретације, коју би могао да тумачи његовим личним схватањима.

5. 'Византийское царство как точка встречи сербов и русских в Средние века, I. Gučkova, A. Semenov (eds.), Вместе сквозь века. К истории русско-сербских культурных, духовных и политических связей, Sankt Peterburg, 2017, 21–28 (у Реферату означен редним бројем 5).

Рад нам, нажалост, није био доступан.

6. The Term *τρικατάρατος* in Byzantine and Serbian Medieval Literature, *Limes Plus* 2 (2016) 109–128 (у Реферату означен редним бројем 6).

Термин „триклет“ (*τρικατάρατος*) разматра др Марјановић тврдећи да га Стефан Првовенчани, у житију Симеона Немање, користи као „технички термин“ када описује сабор против јеретика који је у једном тренутку своје владавине одржао његов отац; циљ му је да покаже „нивое културних и књижевних традиција које су се преносиле из различитих византијских књижевних жанрова, који потичу из атичког говорништва из IV века пре Христа (Демостенов говор против Аристогитона), кроз књижевна дела ретора Лукијана Софисте у II нове ере, а које су касније ушле у византијску традицију преко дела Псеудо-Хризостома, те литургијских и историографских текстова аутора као што су Роман Мелод, Георгије Монах и Константин Манасис“ (стр. 109). Др Марјановић има за циљ да покаже како се временом мењало значење термина – од његове древне паганске до хришћанске семантике – затим његову употребу у различитим жанровима византијске књижевности, и коначно утицај на жанр српске средњовековне хагиографије, посебно код Стефана Првовенчаног и Данила II.

Суштина је, међутим, у томе да се читав текст др Марјановић не темељи на читању и проучавању извора које помиње, већ на одредници термина *τρικατάρατος* која се налази у *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG), дигиталној библиотеци грчке књижевности, те доношење закључака о читавом спектру грчких извора различитог жанра, који су настали у различитим епохама током дугог трајања од IV века пре Христа до XIII века наше ере, ни на који начин не представља оригинални истраживачки подухват.

С друге стране, све што аутор износи о том појму је ирелевантно у контексту употребе термина *триклет* за богумилску јерес у *Житију Св. Симеона* од Стефана Немањића, с обзиром на то да се његов грчки изворник, придев *τρικατάρατος*, код хришћанских писаца и иначе јавља у опису јеретика, а питање о његовом пореклу и начину на који је доспело у Стефаново дело је излишно, будући да се исти термин за исту богумилску јерес јавља и у бугарском *Синодику цара Борила* из 1211. и у српском *Синодику православља* с краја XIII века, а, како и сам аутор наглашава, јавља се и у руским изворима тог времена, те је јасно да га Стефан употребљава као део постојећег речничког фонда словенске књижевне традиције. О самом појму *триклет* и одредницама за богумилску јерес од времена Теофилакта Цариградског и Козме Презвитера из X века, као и о проблему богумила у време Стефана Немање, већ је детаљно писано у домаћој историографији, што је др Марјановићу свакако било познато, али се и поред тога у раду понаша као да о томе нико никада није писао. Као и у другим својим радовима, др Марјановић и у овом свесно пренебрегава чињеницу да су тврдње које је изнео, пре свега оне које наглашавају органску повезаност верских и културних традиција српске државе у време владавине Немањића са византијском цивилизацијом, општепозната ствар у науци, док кад истиче византијске моделе у задужбинама Стефана Немање, уопште не помиње историчаре уметности који су се тиме бавили. Иако констатује да је огроман утицај византијске културе и политике у Србији у XIII веку добро позната чињеница, др

Марјановић, не наводећи никога ко је то проучавао и приписујући свима једну националистичку ускогрудост и ограниченост (understanding what were previously regarded as strictly national issues of Serbian medieval history), истиче да се утицај који је имала обновљена византијска власт на Балкану у време Комнина (стр. 123), тек сада, са два чланка В. Станковића „преиспитује у савременој српској историографији са значајним резултатима уз потпуно нове интерпретације те вишеструке византијско-српске везе“, чиме се резултати целокупне дотадашње историографије на отворен начин ниподаштавају и обезвређују.

7. Emergence of the Serbian Church in Relation to Byzantium and Rome, Ниш и Византија 16, Ниш 2018, 41–50 (у Реферату означен редним бројем 7).

Циљ прилога је намера да изложи „прелиминарне мисли“ које се тичу вишестраног (multifaceted) процеса настанка Српске цркве у 13. веку, који се мора сместити у „шири оквир политичких и црквених односа и мрежа који су постојали у регионима јужне и централне Европе“ (стр. 41). Др Марјановић констатује да је неколико црквених и монашких задужбина Стефана Немање припремило терен и дало *специфичан* темељ будућој српској аутокефалној Цркви (стр. 42), а да је преко Савиних путовања у Свету Земљу она успоставила стварни однос (real connection) и са далеким центрима хришћанства на Блиском Истоку, који су могли да остваре свој *специфични утицај* (specific influence) на српско друштво на далеком Балкану (стр. 43). Представа Савиног саслуживања Литургије са јерусалимским патријархом, која је према његовом мишљењу, намерно наглашена у Савином житију од Доментијана, показује наводно не само теоретске везе Српске цркве са овим традиционалним центрима хришћанства, већ и личне везе српског двора и Цркве са Јерусалимском патријаршијом.

Иако др Марјановић у нап. 6 констатује да је Св. Сава у два наврата путовао у Свету Земљу, он имплицитно покушава да провуче и своју нову и потпуно неутемељену тезу о неком његовом ранијем боравку у Светом Граду. Констатујући неодређено како је Св. Сава ктиторствима или куповином добара, „као процесом стварања и оснивања нове Српске цркве у широј црквеној заједници православног Истока“, српско присуство на овом простору учинио видљивим, др Марјановић сматра да је његова заједничка Литургија са јерусалимским патријархом несумњиво представљала „врховни чин признавања легитимности и аутокефалности Српске цркве“, па су на основу тога Срби „били у могућности да прихвате добијање аутокефалности у Никеји 1219. године“, а те „дубоке и чак личне везе“ са светим местима или Јерусалимом морале су бити успостављене пре његовог посвећења за архиепископа, дакле пре 1219. године (стр. 44). Др Марјановић потпуно игнорише савремену науку која прво путовање Светог Саве у Јерусалим датује у 1229. годину, па тако каже (нап. 6) како је Сава био у Јерусалиму „двапут у релативно кратком временском периоду од неких 15 година“, први пут, кад је саслуживао са патријархом Атанасијем, „вероватно убрзо пошто је посвећен за архиепископа“, а други пут после повлачења са архиепископске столице.

Др Марјановић инсистира на Савином односу са „православним половима моћи у Јерусалиму“, јер је Српска црква „изградила своје личне везе и мреже у самом срцу хришћанства, у Јерусалиму, и са патријархом Мајке Цркве, који је био саслужитељ Светих Тајни са српским архиепископом Савом“, да би потом закључио да је „на идеолошком, а још пре на еклисиолошком (!) нивоу то... можда била пресудна тачка у повезивању Српске цркве са *јерусалимском традицијом* у дугој историји хришћанства, док је политички

проблем аутокефалности био повезан са цариградским патријарсима, прогнаним у Никеју у то време“. Није јасно каква је то *јерусалимска традиција* коју др Марјановић има на уму. Ако се мисли на образац богослужења прописан Јерусалимским типиком, констатација је сасвим нетачна, пошто је добро познато да су у то време у словенским земљама у употреби били Студитски и Евергетидски типик, док је Јерусалимски типик преведен заслугом архиепископа Никодима 1319. године.

Теза о Јерусалимској патријаршији и њеном значају за аутокефалност Српске цркве коју износи др Марјановић произвољна је и неоправдана и тешко јој је пронаћи историјску основу. Јерусалимска црква јесте била најстарија хришћанска заједница и несумњиво је имала велики симболички значај за читав хришћански свет, али њен политички утицај никада није био велики. Она је призната за патријаршију тек на Четвртом васељенском сабору у Халкидону 451. године и у поретку пентархије увек је заузимала последње место. С друге стране, др Марјановић апсолутно игнорише историјску чињеницу да је Србија већ два века била у саставу Охридске архиепископије и значај који је та чињеница могла имати како за дотадашњи, тако и за потоњи развој Српске цркве. Теза пак о настојању Српске цркве да већ у XIII веку прошири своју надлежност према Средњој Европи, до које долази на основу податка забележеног код Теодосија да је Свети Сава преобратио угарског краља Андрију II у православље, свакако је претерана и неоснована.

У овом раду др Марјановић игнорише, такође, резултате досадашње историографије, како старије тако и новије радове, који су му свакако били познати, а ако их и користи, свесно избегава да на њих укаже у критичком апарату, остављајући читаоцу лажан дојам да су одређене констатације, па чак и читави концепти које је преузео од других истраживача, његов оригинални научни допринос. Тако нпр. није јасно да ли др Марјановић настоји да општеприхваћено схватање у науци, да се добијање краљевске круне 1217. године темељило на државно-правним традицијама краљевске круне добијене из Рима 1077. године и да је Немањино припајање Дукље, где је било насељено становништво под јурисдикцијом Римске цркве, одредило верску оријентацију и политичке традиције српске државе током Немањиног и живота његових синова Саве и Стефана Првовенчаног (стр. 45), представи као своје или се ради о недовољном познавању досадашње историографије.

Претходно објављени радови др Марјановића:

1A. 'Breviarium Historicum of the Patriarch Nikephoros of Constantinople. Some Remarks on Literary Aspects of the Work', in: M. B. Kotari, J. Zouhar (eds.), *Cogito, Scribo, Spero, Auxiliary Historical Sciences in Central Europe at the Onset of the 21st Century*, Pontes Series No. II, Hradec Králové 2012, 165–175 (у Реферату означен као 1A).

Рад нам, нажалост, није био доступан.

2A. „Срби, мој народ, Христови су, не папини“. Однос Св. Саве према папству 13. века у светлу једног новог апокрифа, *Осам векова манастира Милешева*, I, Милешева 2013, 45–59 (у Реферату означен као 2A).

Иако сам наслов текста може читаоца да упути на погрешан закључак да је у питању некакав новооткривени средњовековни извор, ради се о полемици са једном изреком насталој у ненаучним круговима и први пут поменутој у књизи „Папа у Србији – да или не?“ (Горњи Милановац 2000. године). У овом тексту, полазећи од претпоставке да је Теодосијев негативан став према католицима био последица уније из 1274. године, јер је цар Михаило VIII на Лионском сабору покушао да укине аутокефалију Српске и Бугарске цркве, др Марјановић износи тезу да Теодосије у свом Житију Св. Саве не помиње Савино писмо папи, јер га је писао „отприлике у време поменутих збивања“. Није, међутим, јасно на која збивања аутор мисли. Да ли можда мисли да је Теодосије написао своје житије неколико година пре или после 1274? Јер, ако га је писао после смрти Михаила VIII, децембра 1282. године, то би већ било време владавине његовог сина, „православног цара“ Андроника II, који се одмах по доласку на престо одрекао очеве унионистичке политике.

Др Марјановић, потом, најпре на стр. 48. констатује да је Св. Сава, „у топосу о два крштења“, „јасно ставио до знања да је Немања примљен у православну Цркву само чином миропомазања“. Није, међутим, јасно зашто је у питању топос, а и ако јесте, где се он још јавља, осим код Првовенчаног и Саве. Као да ни њему самом то није сасвим јасно, др Марјановић већ на стр. 50. демантује самог себе тврдњом да Савина „идеја двоструког крштења... нема одлике класичног топоса житијне књижевности, већ представља оригиналан Савин књижевни израз“. Оно што је у свем овом неутемељеном домишљању најважније јесте чињеница, коју Св. Сава као неко ко је био више него добро упознат са црквеним богослужењима веома прецизно дефинише, да је тзв. Немањино двоструко крштење било, пре свега, последица различите литургијске праксе Римске и Православне цркве у служењу Св. Тајне Крштења, која је већ видљива у XII веку, јер је Миропомазање у православној Цркви било саставни део Св. Тајне Крштења и обављало се посебно једино у случајевима примања јеретика или конвертита из других хришћанских заједница у оквиру Православне цркве.

Др Марјановић добар део овог текста (стр. 51–53) посвећује термину *триклет*, на основу ког закључује да Стефан Првовенчани саопштава да је његов отац прогонио богумиле, што је општепозната и утврђена чињеница, полемишући са М. М. Петровићем, који сматра да су у питању били католици. Констатујући да се окретање Стефана Првовенчаног Риму у домаћој историографији неретко сматра поводом за захлађење односа са Св. Савом (стр. 54), др Марјановић раскринкава таква погрешна гледишта, не наводећи ко их је, где и када изнео, али пропуштајући истовремено да помене оне ауторе који нису заступали такав став.

3А. Дијалог преподобног Пајсија Великог и цара Константина Великог или: о преимућству монашког живота над василијом, Св. Цар Константин и хришћанство, Ниш 2013, 165–176 (у Реферату означен као 3А).

Под образложењем да је само Н. Г. Е. White 1932. године (стр. 165, нап 2) поменуо одломак из житија преподобног Пајсија у коме овај светитељ води дијалог са преминулим царем Константином, а које је приређивач коришћеног издања поменутог житија И. Помјаловски, на основу два позната рукописа из XIV и XVI века, и чињенице да се у његовом наслову као аутор помиње Св. Јован Колов, датовао у прву половину V века, др Марјановић износи сумњу у предложено датовање, јер би у том случају Св. Пајсије († 417) надживео свог животописца осам година, те на основу неколико десетина редова у тексту, тј. наводног дијалога између Св. Пајсија и цара Константина, у коме препознаје

инсистирање на „квалитативној разлици између монашког позива и институције царске власти и то у контексту хришћанског етоса и етике“ (стр. 68), а водећи се једино наводним наглашавањем неприхватљивости евентуалних цезаропапистичких тенденција византијских царева, које ће се особито испољити тек у VIII и IX веку, у периоду иконоборства (стр. 169) и закључком А. Каждана да личност Константина Великог заокупља пажњу византијске хагиографске књижевности тек од 800. године (стр. 170), настоји да пронађе везу између *Житија* и наратива писаца с почетка IX века, пре свега патријарха Нићифора, за које није јасно зашто их је увео у истраживање, осим да по сваку цену да логично образложење за своју конструисану тезу (стр. 171–172), да је дијалог о којем је реч „могуће објаснити само као снажну реакцију монашких и иконофилских кругова Византијске цркве на још снажнији прогон њених ортодоксних следбеника“ (стр. 173). Тако на основу једног јединог пауса, др Марјановић читавао *Житије Св. Пајсија*, без текстолошке анализе и без узимања у обзир његовог арапског преписа, искључиво на основу контекста који се њему учинио логичним, датије у време између два таласа иконоборства (стр. 173), настојећи да и овај рад, макар и на силу, уврсти у ред својих радова из опуса о патријарху Нићифору, свесно ускраћујући себи слободу да се искаже и у некој другој области византијских студија. У вези са ауторством и временом настанка поменутог *Житија Св. Пајсија*, у чијим се рукописима, како је напоменуто, као аутор наводи Јован Колов, требало би упозорити да др Марјановић очито није упознат са постојањем истоименог хришћанског испосника који је живео у другој половини IX века и био ученик Св. Јевтимија Новог, утемељитеља монашке заједнице на Атону, а сам оснивач Коловог манастира на Халкидици – иначе би макар размислио о могућој вези између поменутог монаха и настанка *Житија*.

4А. Житије патријарха Никифора Цариградског од Игњатија Ђакона као извор за ближе датовање времена настанка „Кратке историје“, Црквене студије 8 (2011) 271–278 (у Реферату означен као 4А).

Др Марјановић покушава да предложи и образложи ново датовање настанка *Кратке историје* патријарха Нићифора на основу патријарховог житија које је саставио Игњатије Ђакон. То чини пре свега тако што посредну хронологију која се може прочитати у житију (нпр. пре / после нечега и сл.) узима као прецизну. Стога закључује да се Нићифор повукао са места царског секретара „убрзо после Сабора из 787. године“, посветивши се контемплативном животу. Стога узима 787/788. годину као *terminus post quem* настанка *Кратке историје*. На основу тврдње житија да је цар Нићифор I, имајући на уму Нићифорове врлине и његове „духовне и световне списе“, одлучио да га постави за цариградског патријарха 806. године (стр. 274), др Марјановић сматра аргументом да је *Кратка историја* настала пре 806. године. Чињеницу да савремена наука патријарху Нићифору приписује најмање два (а не можемо тврдити да их није било и више) „световна списа“, *Кратку историју* и *Кратку хронику*, др Марјановић најпре одбацује тврдњом да је *Кратка историја* једино познато „световно“ дело патријарха Никифора, али касније, у осврту на чињеницу да је термин „световни списи“ ипак употребљен у множини, констатује да се Нићифору приписује и ауторство *Кратке хронике*, која се у два преписа појављује као дело анонимног аутора, али уопште не анализира, а тиме и не доноси аргументацију за евентуални нови поглед на ауторство *Кратке хронике* (стр. 275).

На основу таквог методолошког приступа, који одликује недоследност и произвољно прихватање или одбацивање чињеница у складу с тим да ли оне подржавају

или релативизују унапред осмишљену тезу, а верујући да заправо одбацује поставку да је *Кратка историја* „младачко дело“ будућег патријарха, настало 80-их година VIII века, коју је изнео приређивач критичког издања и преводилац на енглески Сирил Манго, др Марјановић готово апсурдно закључује да је она настала између 787/8. и 806. године, што опет допушта и последње године девете деценије VIII века. С обзиром на то да је једини резултат овог рада, до кога се долази неуверљивом аргументацијом и методолошки спорним поступком, у ствари, ништа друго до релативизација досадашњих схватања која су тежила да прецизније датују настанак *Кратке историје*, остаје утисак да се ради о једном за науку ирелевантном тексту.

II.

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ РЕЗУЛТАТИ доц. др Маје Николић у периоду од 2014. до 2018. године:

1. Јелена Драгаш Палеологина – последња царица Ромеја, Београд 2018 (у Реферату означен редним бројем 1).

Поред тога што доноси синтезу свега што је о Јелени Драгаш до сада писано, ова монографија је заснована и на новим, до сада некоришћеним изворним подацима, на основу којих реинтерпретира низ устаљених ставова у науци о појединим питањима из њеног живота и владавине. Поделивши књигу на десет целина, ауторка се најпре, после уводних разматрања о изворима и литератури (13–32) и прегледом прилика у Византијском царству крајем 14. и почетком 15. века (33–48), бави проблемом царичиног сродства са српском династијом Немањића (49–82). Иако се то питање кроз истраживања проф. Христа Матанова сматрало решеним, поново га отвара утешно слово Јована Аргиропула састављено поводом царичине смрти. Тај текст византијског интелектуалца до сада није био предмет озбиљније научне анализе, нити је конкретан податак уопште био примећен у науци, премда указује на то да је Јелена била царског порекла. Њен живот као царице Ромеја прати се од удаје за Манојла II Палеолога и крунисања (83–106), затим кроз личне односе супружника и децу која су била плод тог, сматра се, срећног брака (107–143), као и кроз њену улогу у царској политици (144–172). У поглављу које преиспитује политички утицај Јелене Драгаш ауторка износи тезу да царица, супротно досадашњим ставовима у науци, није била противник уније Цркава, већ је у том смислу подржавала унионистичку политику својих синова, царева Јована VIII и Константина XI. У прилог таквој тврдњи сведоче, између осталог, утешна слова састављена поводом Јеленине смрти (174–200), од којих нека до сада нису била предмет анализе истраживача. Како је то претпоставио још Спиридон Ламброс, реч је о двама (а не једним, као што је сматрао Драгутин Анастасијевић) утешним словима која је саставио Јован Евгеник, директно оптужујући у једном од њих Јелену Драгаш да је била на страни униониста. Поред политичке и друштвене улоге коју је имала за живота, у монографији се анализира како је и зашто представа последње византијске владарке заузела важно место у појединим латинским и грчким поствизантијским изворима, пре свега кроз симболику именâ првог и последњег византијског цара и њихових мајки (201–221). Као прилог уз поменуте одељке, монографија садржи и две минијатуре Јелене Драгаш, које су у српској средини први пут објављене (173, 222). Коначно, у последњем поглављу књига се бави

питањем светитељства Јелене Драгаш, будући да се она, чини се, неутемељено, прославља као светитељка у појединим деловима Грчке као Св. Ипомонија (223–239).

2. Чујем да имаш племенитог коња – писмо Манојла II Палеолога Димитрију Хрисолорасу бр. 43, Зборник радова Византолошког института 50/2 (2013) 789–801 (у Реферату означен редним бројем 2).

Текст се бави анализом једног писма цара Манојла II Палеолога византијском интелектуалцу и пријатељу Димитрију Хрисолорасу. Кроз метафору *племенитог коња*, која је у писму употребљена као симбол јавне функције, учени византијски василевс иронично пребацује свом адресату чињеницу да је, као месазон, што је била најважнија политичка служба током позновизантијског периода, прешао у службу Манојловог братанца, цара Јована VII. Парадигма *племенитог коња* као симбола јавне функције, осим конкретног политичког контекста који подразумева размирице међу члановима владајућег царског дома и динамичан лични однос између цара и његовог пријатеља, посматра се и у ширем друштвеном контексту као статусни симбол византијских архоната сенаторско-чиновничког *педигреа*, чему у прилог сведоче многобројни примери од XIII до XV века који се разматрају у тексту.

3. The Greatest Misfortune in the *Oikoumene*. Byzantine Historiography on the Fall of Constantinople in 1453, Balcanica XLVII (2016) 119–133 (у Реферату означен редним бројем 3).

У раду се анализирају делови наратива тзв. четворице историчара *Пада* – Критовула са Имброса, Дуке, Лаоника Халкокондила и Георгија Сфранциса о опсади и паду Цариграда, као и о догађајима после освајања града 1453. године од стране Османлија. Сам пад, који су Критовул и Халкокондил видели као „највећу несрећу у икумени“, поменути писци представљају на различите начине, у складу са њиховим међусобно веома различитим политичким, верским и идеолошким погледима на свет у коме су живели и догађаје којима су били савременици. У том смислу посебно се истиче Критовулов опис опсаде и пада Цариграда и, супротно увреженом схватању да је читаво његово дело похвала Мехмеда II Освајача, показује се да је тај опис заправо оштра критика Османлија, написана с циљем да преживелим Грцима у Цариграду пошаље политичку поруку да прихавате новонасталу промену. Спис Лаоника Халкокондила се, са друге стране, обраћа публици Западне Европе, где је постао веома популаран и коришћен. Дука, ватрени присталица уније, видео је пад Цариграда као Божју казну за грехе Византинаца, пре свега њихово кривоклетство из 1274. и 1438/9. године. Сфранцис, једини очевидац пада Цариграда, за то оптужује друге хришћане, међу њима на првом месту Србе, јер нису довољно помогли граду. На крају се закључује да су сва четворица писали своја дела како Грци не би заборавили „највећу несрећу у икумени“.

4. Византија и Србија у време Фирентинске уније цркава, Зборник Матице српске за историју 96/2 (2017) 9–23 (у Реферату означен редним бројем 4).

Кроз детаљан преглед политичких прилика које су владале у време пре склапања уније цркава у Ферари-Фиренци 1438–1439, као и током њеног склапања, али и прилика које су после тога настале, у жижи интересовања ауторке су односи између Србије и Византије. У тексту се посебно наглашавају аспекти тих односа који су у досадашњој историографији бивали превиђани или недовољно наглашавани. Први аспект се тиче

деспотске титуле Ђурђа Бранковића, која је српском владару очигледно додељена у склопу настојања да се добије његова подршка за припремани унионистички сабор. С тим у вези, скреће се пажња на потпуно занемарене податаке из два извора – простагми цара Манојла II Манастиру Светог Пантелејмона на Светој Гори, из 1406. и 1407. године, у којима се Стефан Лазаревић помиње као царев *рођак, најсрећнији деспот*. Ти подаци показују да је деспотска титула Стефана Лазаревића била валидна и пре 1410. године, када му је, како се сматрало у српској историографији, била поново додељена, односно потврђена од стране Манојла II Палеолога. Осим тога, наративи четворице историчара *Пада*, који веома детаљно и емотивно говоре и о опсади и паду Смедерева 1439. године, сведоче у прилог претпоставци да је пад српске престонице могао бити један од разлога који су византијског цара Јована VIII Палеолога подстакли на потписивање акта о сједињењу двеју цркава, 6. јула исте године.

5. Слика Михаила VIII Палеолога у делима историчара епохе Палеолога, Зборник радова Византолошког института 54 (2017) 143–181 (у Реферату означен редним бројем 5).

У раду се анализирају вести византијских историчара XIII, XIV и XV столећа које говоре о владавини цара Михаила VIII, оснивача династије Палеолог. Упоређивањем њихових исказа, као и коришћењем података из текстова другачије провенијенције, попут кратких хроника и сатиричног текста „Путовање у подземни свет” аутора познатог као Мазарис, установљено је да се приповести поменутих историчара међусобно разликују у оценама личности и владарских постигнућа првог цара Палеолога. Док му је Георгије Акрополит посветио својеврсни панегирик, Георгије Пахимер критикује и цареve несумњиве успехе, попут заузећа Цариграда 1261. године, како би владавину Андроника II, његовог сина и наследника, ослободио грехова очеве владавине, узурпације престола и потписивања уније. Нићифор Григора доноси уравнотежени став о Михаилу VIII у односу на своје претходнике по перу, док Јован Кантакузин о њему пише искључиво у настојању да оправда сопствено учешће у претходним догађајима. Писци XV века, осим Дуке, који је у ослепљењу Јована IV видео узрок свих потоњих несрећа Ромеја, осуђивали су Михаила VIII због његове унионистичке политике, јер је питање уније црква било најважније политичко питање Царства током прве половине поменутог столећа.

INDIANA UNIVERSITY ([HTTPS://WWW.IU.EDU/](https://www.iu.edu/))

Home (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/index>)
 / Archives (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/issue/archive>)
 / 2018 Reviews (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/issue/view/1570>)
 / Reviews

**Medieval
Review
Support
Fund**

Ψ GIVE NOW

(<http://go.iu.edu/1T8K>)

18.09.03, Marjanović, Creating Memories in Late 8th-Century Byzantium

Information

The Medieval Review (<http://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr>) 18.09.03

Marjanović, Dragoljub . *Creating Memories in Late 8th-century Byzantium: The Short History of Nikephoros of Constantinople. Central European Medieval Studies*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018. pp. 250. ISBN: 978-0-674-05799-9 (hardback).

Reviewed by:

Warren Treadgold
 Saint Louis University
warren.treadgold@slu.edu (<mailto:warren.treadgold@slu.edu>)

For
 Readers
 (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/information/readers>)

For
 Librarians
 (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/information/librarians>)

All Byzantine histories that recorded events before living memory must have depended almost entirely on written sources, even if those sources are lost today. Modern scholars have traditionally approached such histories by trying to identify and analyze their sources, a process commonly known by the German term *Quellenforschung*. This approach, without denying that the later authors modified their sources (especially by abridging them), attributes most of the information and opinions in the later texts to their sources, then tries to determine how faithfully the sources recorded historical events. Postmodern scholars dislike this approach because they are uninterested in historical events (if indeed they believe in historical reality at all) and care only about the later historians' "construction of a narrative" by rewriting the sources (if indeed they believe in the existence of sources). Dismissing clear statements by many Byzantine historians that they were merely trying to provide an accurate record of the past, postmodernists insist that what the Byzantines really wanted to do was to comment on their own times by means of oblique allusions in their narrative. Defenders of the traditional approach (including me) admit that the later historians sometimes did allude to contemporary events in recording earlier times, but believe that such allusions were usually explicit and relatively rare.

Open
 Journal
 Systems
 (<http://pkp.sfu.ca/ojs/>)

In the present book, revised from a doctoral dissertation for the University of Belgrade, Dragoljub Marjanović applies a postmodernist approach to the *Short History* of Nicephorus of Constantinople, which covers the years from 602 to 769. Marjanović gives only an approximate date for Nicephorus' birth, between 741 and 775, though Cyril Mango dates it convincingly to ca. 758 in his edition, translation, and commentary of Nicephorus' history (Washington, 1990). In any case, most of the history describes events for which Nicephorus surely needed written sources. Following the traditional approach, Mango identified three lost sources for Nicephorus' text, of which the first was used only by Nicephorus and the latter two were also used by Theophanes Confessor, whose chronicle often parallels Nicephorus' history but usually includes more information. In my book on *The Middle Byzantine Historians* (Basingstoke, 2013) I went a bit further than Mango in identifying these three sources as (1) a continuation of the history of John of Antioch from 610 to 641, (2) the history of Trajan the Patrician from 668 to ca. 720, and (3) a continuation of Trajan (perhaps by the future Patriarch Tarasius) from ca. 721 to ca. 781. I agree with Mango that Nicephorus was a rather mechanical and absent-minded summarizer of his sources.

Marjanović declares in his introduction that "the previously dominant issues of the sources which Nicephorus used in creating his work...and the originality of his work...are almost neglected in this book" because of "our full conviction that the *Short History* should be read as a finished literary work. ... The messages that Nikephoros engaged with in this work...are the main preoccupation of this study" (15). This somewhat vague pronouncement seems to mean that the originality of Nicephorus' history, like the existence of his hypothetical "messages" about contemporary events, must be accepted as an article of postmodernist faith.

As for Nicephorus' possible sources, Marjanović mentions the continuation of John of Antioch only in a footnote (99 n.2) and in another footnote (11 n.11) says erroneously that "Treadgold reconstructed" the continuation of Trajan "only on the basis of Nikephoros' *Short History*. In fact, Mango and I both argued that Theophanes made much more use of the continuation of Trajan than Nicephorus did and kept using it for the twelve years after Nicephorus' history ended in 769. In any event, the many parallels between the texts of Nicephorus and Theophanes for the period after 720 rule out Marjanović's offhand suggestion that Nicephorus wrote the continuation himself, since no one maintains that Theophanes consulted Nicephorus.

The first chapter after the introduction is entitled "Nikephoros the Layman." Despite its title, it summarizes Nicephorus' whole life, including his tenure as patriarch of Constantinople from 806 to 815 and his opposition to Iconoclasm after he abdicated. (Incidentally, on p. 31, *synklētou boulēs* means not "by the will of Synkletos," as Marjanović translates it, but simply "of the senate.") The next chapter tries to situate Nicephorus within the Byzantine historiographic tradition, implicitly accepting his use of the lost history of Trajan. Marjanović argues that Nicephorus deliberately omitted Trajan's testimony that the patriarchs of Constantinople Sergius and Pyrrhus accepted the Monothelete heresy. Assuming that Nicephorus was defending his predecessors as patriarch, Marjanović rejects the "classic positivistic approach" of previous scholars who thought Nicephorus was simply unaware of the two patriarchs' Monotheletism (81). Here Marjanović ignores the argument advanced by us "positivists" that up to 641 Nicephorus

summarized not Trajan but the continuer of John of Antioch, who since he was himself a Monothelete would naturally not have accused his fellow Monotheletes of heresy.

Then Marjanović discusses the curious fact that Nicephorus says next to nothing about the long reign of Constans II (641-668). Marjanović overlooks another curious fact, that Nicephorus confused and conflated Constans with his father Constantine III (641), as is clearly apparent from Nicephorus' *Short Chronography*. Marjanović, who never mentions the *Short Chronography* at all, later makes the same mistake as Nicephorus when he calls Constantine IV (668-685) the "grandson" of Heraclius (154). Constantine IV was actually the son of Heraclius' grandson Constans II, who was the son of Heraclius' son Constantine III. I have no idea what Marjanović means when he says that Nicephorus' virtual omission of Constans' reign, "when analysed in a broader narratological context, is rather an encircled image of a specific account about the events which ensued in 641 after Herakleios' death" (90). In fact, Nicephorus simply blundered when he changed sources after 641 from the continuer of John of Antioch to Trajan, being misled by the fact that Constans is just a diminutive of Constantine, Constans' real name. Finally, on the basis of an inconclusive argument, Marjanović dates the *Short History* "between 787/797 and 806" (97). (Mango dates it to the 780's and I date it to ca. 791, both of us tentatively.)

The next chapter, on Heraclius (610-641), concludes that he was a "model of an emperor," despite his incestuous marriage to his niece and defeats by the Arabs. Heraclius was supposedly a model because he defeated the Persians and cooperated with his patriarchs Sergius and Pyrrhus, whom (as we have seen) Nicephorus does not recognize as the Monotheletes that they and Heraclius really were. This chapter really shows nothing more than that Nicephorus, following the continuer of John of Antioch, realized that Heraclius had both strengths and weaknesses and experienced both successes and failures. As a Monothelete, the continuer of John of Antioch had a somewhat better opinion of Heraclius than strictly orthodox historians did, but still avoided idealizing him.

The next chapter, "The Dark Century," makes a fairly persuasive case that for the years between 668 and 717 Nicephorus, unlike Theophanes, omitted or softened the criticisms of the emperors and patriarchs in their common source, Trajan the Patrician. This case would however be more persuasive if it included an argument against the possible alternative that Theophanes added criticism that was not in Trajan's text. Such an argument can easily be made by observing that Theophanes usually cites specific misdeeds by the emperors or patriarchs that he would have been unlikely to invent. Here Marjanović is right to imply that Nicephorus was trying to compose an objective and dispassionate account of the past, as most Byzantine historians claimed to be doing but postmodernists doubt they did.

The next chapter, "Iconoclasts Restoring Order," argues that Nicephorus was less critical of the emperors Leo III (717-741) and Constantine V (741-775) than might have been expected, given their Iconoclasm. Marjanović argues that in his narrative Nicephorus deliberately separated Leo's defeat of the Arab siege of Constantinople in 717-718 from Leo's later advocacy of Iconoclasm. Here Marjanović ignores Nicephorus' second change of sources around 720, from Trajan, who praised Leo for his victory, to the continuer of Trajan, who condemned Leo for his Iconoclasm.

Thus it was Nicephorus' two sources who gave contrasting accounts of the earlier and later parts of Leo's reign, which Nicephorus simply summarized. Marjanović also argues that Nicephorus "shaped and transformed" the image of the Patriarch Germanus by mentioning that he accepted the Monotheletism of the emperor Philippicus but resisted the Iconoclasm of Leo III (188). Again Marjanović overlooks Nicephorus' change of sources, since Germanus' acceptance of Monotheletism was described by Trajan and Germanus' resistance to Iconoclasm was described by Trajan's continuer. Nicephorus merely summarized two different accounts in his sources, one after the other.

Marjanović's contention that Nicephorus omitted an unfavorable account of Leo's death that is found in Theophanes is an obvious error, because the footnote (178 n.16) cites Theophanes' account of the death not of Leo but of Constantine V in 775, after Nicephorus' narrative ends. A particularly implausible idea is that the account of the destruction of the church of St. Irene by an earthquake is "a deliberate allusion by the author that it was Constantine V who destroyed...the ecclesiastical peace of the entire Church of Constantinople" (194) because Irene means "peace." Even more improbably, Marjanović suggests that the reference to the church of St. Irene also alluded to the empress Irene, who restored the icons and brought peace to the Church. As Nicephorus makes clear, the earthquake that destroyed the church of St. Irene occurred under Leo III, not Constantine V; nobody could have blamed it on Constantine. Finally Marjanović suggests several more passages that he somewhat sheepishly concludes "might or might not allude to the contemporary events after 780 in Constantinople," adding surprisingly but correctly, "There is no clear evidence which might point specifically to Nikephoros's display of contemporary political developments through the shaping of the Byzantine past" (230).

Unfortunately, the short conclusion partly withdraws this prudent concession by insisting, "As much as it might seem contradictory, by choosing to write about distant events, Nikephoros actually told us much about his own epoch and about history writing at the end of the eighth century" (231). Marjanović further asserts that Nicephorus' history "was by no means a passive work that merely compiled source material" (232), as most of us think it was. Marjanović's conclusion that Nicephorus' favorable depiction of the Sixth Ecumenical Council of 680-681 foreshadowed Irene's Seventh Ecumenical Council of 787 begs the question of why Nicephorus ended his history with 769 instead of extending it to 787 and praising Irene's council explicitly. Yet this is a difficult question for all of us. Mango suggested that Nicephorus simply tired of his task when he reached 769. I suggested that Nicephorus broke off with 769, when Irene married the future Leo IV, because Nicephorus wanted to avoid writing about her either favorably or unfavorably because when he wrote her power struggle with her son Constantine VI was still undecided.

This book seems to me fundamentally misconceived. No doubt, as a practical matter, dissertations are hard to abandon after a good deal of research has been done, even they fail to substantiate their premises. Marjanović should at least be given credit for not making more extravagant claims for his findings than he does. The real culprit in this case is an aging, intellectually bankrupt, but still fashionable postmodernism, which has sent so many young scholars on a futile search for illusory "messages" in histories that were meant mainly to be faithful accounts of

past events. Postmodernist distractions are particularly unfortunate in the field of Byzantine historiography, where so much real work remains to be done in identifying sources and stages of composition, understanding prose styles and narrative techniques, editing and translating texts, and explaining the historical events that postmodernists find so tedious.

Issue

2018 Reviews (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/issue/view/1570>)

Section

Reviews

2Share

FULFILLING
the PROMISE

Copyright (<https://www.iu.edu/copyright/index.html>) ©
2018 The Trustees of Indiana University
(<https://www.iu.edu/>)

Privacy Notice (<https://libraries.indiana.edu/privacy-policy>) | Accessibility Help (<https://accessibility.iu.edu/help>)

chronology and etiology of the long version and are outlined in the substantial introduction that precedes the edited text. The preliminary study pays special heed to the additions of the material derived from the shorter version (83–92) just as it addresses the question of the date and possible authorship of the longer account (17–23). Finally, it examines the longer work's structure and composition (24–29) and assesses its larger ideological and generic context as well as its possible audience and intention (66–75).

In her examination of the evidence of the texts used to amplify the long version of the *Castigos*, Marín Sánchez discovers one previously unnoticed source which compels a general reconsideration of our understanding and dating of that version of the *Castigos*. It is the Castilian translation of the *Llibre de les dones*, composed in Catalan between 1388 and 1396 by Francesc Eiximenis, a Franciscan theologian and royal counselor. Not translated into Castilian until the first decade of the fifteenth century, during the minority of Juan II, the direct textual influence of the *Libro de las donas* forces us to postpone the date originally proposed for the longer version of the *Castigos*, which had always been consigned to the second half of the thirteenth century based on its inclusion of passages from Fray Juan García de Castrojeriz's Castilian gloss to Giles of Rome's *De Regimine Principum* (c. 1350). At the same time, through her discovery of the influence of Eiximenis's work in the longer text of the *Castigos*, Marín Sánchez determines that the *Libro de las donas* is also a source for manuscript E (Escorial MS Z-III.4) of the short version of the *Castigos*, all of which confounds the question of the dating of E and forces a reconsideration of the dates and the textual tradition of the short version of the *Castigos* as well.

The *Castigos* thus underwent an extensive revision and amplification that gave rise to a substantially new rendering of the work destined for an early fifteenth-century Castilian audience. In my estimation, the work was likely resurrected to be read in the context of another ongoing crisis of monarchical legitimacy not dissimilar to the one that marked the reign of King Sancho and Queen María. This one later eclipsed the Trastámaran dynasty throughout its history since its origins in fratricide in 1369. Although the particulars regarding legitimacy and the exercise of monarchical power in medieval Castile were constantly being renegotiated, and the state of the monarchy was perpetually in flux, the similarity between the minority of Fernando IV and Juan II cannot escape comparison.

Catherine of Lancaster, the mother of Juan II, like María de Molina a century earlier, governed Castile as regent (1406–18) during her son's minority, and like Queen María was obliged to fend off challenges to her son's authority from the nobles, who claimed custody of the young king. It was likely this analogy to the troublesome times of a century before that led to the revival of the *Castigos*, tailored for the same kind of situation but at a different time.

The *Castigos*, Sancho's treatise on kingship and good governance destined for the education of his son and successor Fernando IV, and its two principal textual avatars separated by more than a century denote comparable milestones in the cultural politics of Castile and León in both the early fourteenth and fifteenth centuries.

E. MICHAEL GERLI, University of Virginia

DRAGOLJUB MARJANOVIĆ, *Creating Memories in Late 8th-century Byzantium: The Short History of Nikephoros of Constantinople*. (Central European Medieval Studies 2.) Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018. Pp. 250; 3 tables. €95. ISBN: 978-94-6298-039-6. doi:10.1086/701151

Creating Memories in Late 8th-century Byzantium presents a new analysis of the *Short History* of the Constantinopolitan patriarch, Nikephoros (r. 806–15; d. c. 828) intended to show how historical writing at the end of the eighth century followed the contours of the political

Speculum 94/1 (January 2019)

debates over iconoclasm. The *Short History* presents data from the years 610–769; it picks up where Theophylact of Simocatta's history abruptly ends (with the death of Herakleios in 641) and covers material up to the reign of Constantine V (r. 741–75). The author argues that this eighth-century text reinterpreted earlier Orthodox traditions, reshaped Byzantine memories of the first iconoclastic period, and revised the relationship between emperor and church especially at points of doctrinal conflict. The argument is presented in five substantial chapters along with an introduction on methodology and a conclusion addressing the concept of the ideal emperor. The book also offers a brief glossary of Byzantine technical terms (mainly official titles), three tables organizing historical data and background on patriarchs, plus a bibliography and very short index.

By focusing his investigation on the *Short History*, Dragoljub Marjanović approaches the historiography of Byzantine iconoclasm through a secular text that was nonetheless written by an influential iconophile clergyman. Throughout the book, this text and its claims are compared to material found in more commonly used contemporary historiography and to iconophile hagiography such as the *Life of Stephen the Younger*. The argument begins, as one might expect, with a description of Nikephoros's life, including later ninth-century assessments of his impact by Ignatios the Deacon and the patriarch Photios. Marjanović lays the groundwork for later explaining Nikephoros's theological stance by describing his elevation to the patriarchal throne as an imperial appointment approved by the church and senate.

Subsequent chapters set the *Short History* in its historiographical context by discussing the Byzantine tradition of history writing and comparing the text to that of Theophylact of Simocatta and with the *Chronographia* of Theophanes. This analysis is interwoven with accounts of imperial virtues, political tensions, and the importance of sacred images. The observations and arguments presented by Marjanović follow the narrative of the chronicle, and thus have the flavor of an extended commentary on it; readers would benefit from having Mango's edition of the *Breviarium* to hand in order to follow the narrative. Throughout the book, the theme of order and disorder is repeated, with emperors destroying or restoring order, so that some eras of the empire were characterized by neglect and decline, and others by peace and safety. Iconoclast emperors and patriarchs are described with the epithet "heretical" or as those who embraced heresy (for example, on pp. 59, 157, and 197), a choice that seems to reflect the sympathies of the author as well as the historical fact of the later Triumph of Orthodoxy in 843, which definitively outlawed iconoclasm in Byzantium. Nonetheless, the focus of the book is not on the heresy of the iconoclasts as much as it rests on the portrayal of patriarchal-imperial relations as described by Nikephoros. That is, most of the emperors fell short of the political ideal in that they failed to maintain order, while many of the patriarchs fell short of the ecclesiastical ideal by virtue of their heretical views on icons.

One of the strengths of this book is the detailed evidence offered by Marjanović throughout his argument; he often cites the relevant phrases in Greek and offers his own English translations of longer passages. The attentive reader is thus constantly assured that the author's claims are firmly based in contemporary primary sources, themselves clearly described and critically presented. The forensic and thorough quality of the work offers Byzantinists new ideas about the seventh and eighth centuries in Constantinople, and a fresh in-depth study of a text that has not received such sustained attention since Cyril Mango's 1990 critical edition.

Unfortunately, for much of the book, the reader must contend with thickets of dense prose that could have benefited from the deft hand of an editor to smooth out the proliferation of clauses, passive voice, and sentence fragments. Only one example should suffice; this is the concluding sentence and paragraph of the introductory chapter:

This description of the mutual farewell greeting of Nikephoros and Theophanes, concerning which one cannot exclude the possibility that it was made up after the victory of Orthodoxy in the time of Empress Theodora and the Patriarch Methodios, brought the two au-

Speculum 94/1 (January 2019)

thors into a direct relationship, in a way, while their works, each in its own specific way and in accordance with the place and personal characters of its author, present an indication of the renewal of Byzantine culture and the written word, which began with renewed strength in the second half of the ninth century (63).

Apart from the difficulties of the English, there are occasional needless errors (e.g., the use of an apostrophe where a plural is meant) that usually do not obscure the intended meaning. The author's ideas are complex, detailed, thoroughly well considered, and very well supported by textual evidence, so that although reading this book demands a certain level of specific knowledge to follow the argument at times, the struggle is often well worth the time required to discern its treasures.

MEREDITH L. D. RIEDEL, Duke University

BENEDIKT MARXREITER, ed., *Bern von Reichenau, "De nigromantia seu divinatione daemonum contemnuenda": Edition und Untersuchung*. (Monumenta Germaniae Historica Studien und Texte 61.) Wiesbaden: Harrassowitz, 2016. Pp. xviii, 174; 1 black-and-white figure and 4 tables. €35. ISBN 978-3-447-10747-1.
doi:10.1086/701119

Sometime in the first half of the eleventh century, Abbot Bern of Reichenau composed a treatise on demonology, astrology, and the magic arts. Copies of dedication letters make clear that he sent the work to at least two colleagues: Poppo, the archbishop of Trier, and an otherwise unknown cleric named Meginfred. He also included a copy in the collection of his works sent to the German king Henry III. All of these have been lost, and the work survives in a single known manuscript now held in the British Library, MS Harley 3668. As Benedikt Marxreiter reminds us, however, other important works such as Agobard of Lyon's *De grandine et tonitruis* and Hincmar of Reims' *De divortio Lotharii* only survive in single manuscript copies. His aim is to elevate Bern's hitherto little-studied work to its proper place in the scholarship of magic in early medieval Europe.

The Harley manuscript comes from the library of the sixteenth-century Augsburg humanist Konrad Peutinger, but Marxreiter builds a strong case that it is based on a copy originally from Reichenau. Abbot Bern appears not to have given the work any title. The Harley catalog calls it *Contra divinatores*, and the catalog of Peutinger's collection labels it *Contra incantamenta* or *Contra incantaciones*. Marxreiter, however, agrees with the work's more common designation in modern scholarship, *De nigromantia*, stemming from the sixteenth-century *Magdeburg Centuries*, which refers to Bern's treatise several times in its treatment of the eleventh century.

All that is to explain that the work is not really about "nigromancy" in the sense of elaborate, ritualized demonic conjurations as might be described in texts from the fourteenth or fifteenth centuries. Bern does, of course, treat magic as demonic, in the way that nearly all medieval churchmen did. He also wrote extensively about the nature and abilities of demons, grounding himself firmly in Augustine's discussion of demons and demonic power in *City of God*. In addition to Augustine and other patristic sources, Bern drew heavily on early medieval writers such as Hrabanus Maurus and Burchard of Worms. Indeed, as might be expected, many of his citations of patristic sources come via references in such later texts as these.

Having provided background on Bern and the *De nigromantia* as a text in his introduction, Marxreiter then presents his critical edition, which is accompanied by a facing-page German translation. Working from just one manuscript, Marxreiter preserves most of its idiosyncrasies in his edition. The translation is a little more than literal, seeking to stay close to the original Latin, but also to provide readable German, and to clarify some of Bern's more convoluted

Speculum 94/1 (January 2019)